

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

▬▬▬ רביעאה ▬▬▬

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בראשית

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת זו מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.

ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א

בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע, מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר "שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת

הגליונות בדוא"ל:

8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב, בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה, ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת בראשית

מפתח הענינים

עיקר מלחמת היצר - ב'ראשית' / 'טוב אחרית דבר מראשיתו' / ימי ה'ראשית' / אלישע
 אחר / רבי מאיר דורש ואלישע על הסוס בשבת בחוץ / בזכות תשובה ומעשים טובים
 שהיה בידו מראשיתו / חזרה על התורה בימי הזקנה / 'טוב אחרית דבר' - כשהוא טוב
 מראשיתו / סעודת ושמחת ברית המילה של אלישע / מתוך עסק התורה התלהטה
 האש סביבם / הקדיש בנו תורה שלא מתוך מחשבה לשם שמים / עד כאן תחום שבת /
 שיער כן על ידי פרסאות הסוס / שאלתו של רבי מאיר לאלישע מדוע אינו שב
 בתשובה? / הבת קול ששמע אלישע / שערי תשובה פתוחים תמיד / בת קול מכוחות
 הטומאה / הבת קול באה לעוררו שיתאזר לשוב בתשובה / חוליו של אלישע וביקורו
 של רבי מאיר / תשובה עד דכדוכה של נפש / בכייתו ותשובתו של אלישע בשעת
 פטירתו / רבי מאיר פרס טליתו על קברו של אלישע להצילו / 'מציילין תיק הספר עם
 הספר' / 'מציילין אלישע בזכות תורתו' / רבי מאיר הציל את אלישע / טוב אחרית
 דבר מראשיתו / 'גופא בתר רישא גריר' / 'החכם עיניו בראשו' / לקדש את ה'ראשית'
 תלחם ביצר בראשו / עיקר המלחמה בתחילתה / זהירות על ה'יסוד' שלא יהיה עקום /
 'כחצים ביד גיבור - כן בני הנעורים' / אי אפשר להחזיר את ה'חץ' אחרי שירה אותו /
 לנצל את ימי הנעורים / סטייה קלה ביריית החץ - החטאה גדולה של המטרה / 'כן
 בני הנעורים' / שמירה על ה'ראשית' / ראשית השנה / 'הנרות הללו קודש הם - ואין
 לנו רשות להשתמש בהם' / חומר איסור לימודי חיצוניות / רובם נתקלקלו / קבעו
 למשפט ללחום בזה מלחמות מצוה! / כל דבר יש לו את תקופת ה'בראשית' / ראשית
 היום / מעלת המקבל עול תורה בשחרית / עיקר המלחמה על ראשית היום / זו עיקר
 המלחמה / יום הושענא רבא / להתחזק למעשה / מעלת הימים הללו / יתאמץ בימים
 האלה בעבודת ה' / בפרט בימים הקרובים לימים נוראים / 'סרו מהר מן הדרך' / סימן
 טוב לכל השנה / הימים הללו מכוונים כנגד י"ב חדשי השנה / לחזור על תלמודו /
 סגולה נפלאה / זוכה לסייעתא דשמיא / ימי צביון לכל השנה / חיוב מרובה בעת שיש
 רפיון / חיזוק בקביעות עיתים לתורה / ברכה על ידי ראשית

מפתח חידושי תורה

- א. בענין בריאת אש מים ורוח כה
 ב. בענין הלבנה שמבשלת הפירות כח
 ג. בענין איזה עץ היה עץ הדעת כט
 ד. בענין כל ימי חייו לד

מפתח שנות היים

- רז. שמן זית לו
 רח. שם רשעים לו
 רט. שנאת הבריות מ

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין דבורים אם חשיבי יש במינן ניצוד מא
 ב. בענין טיפוח וסיפוק כף אל כף בשמחת תורה מג
 ג. בענין איסור מקח וממכר בשבת מו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
 מרדכי בן מורודיד אסנת
 מיכל בת אסתר
 אל נא רפא נא להם

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם
 יצחק שלום בן צ'לחה חנה שולמית בת כחילה רחל יוסף בן אסתר
 שמעון בן עליה יפה בת עליה יעקב בן עליה
 סימני בת חנה אליהו מאיר בן סימני מרגלית בת סימני
 מסעוד בן אסתר מסעודה בת חסיבה פיבי בת חסיבה
 תנצב"ה

עיקר מלחמת היצר - ב'ראשית'

בעזר האל וישועתו, נראה לדבר מענייני הפרשה. מתחילים 'בסימנא טבא', "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". / 'טוב אחרית דבר מראשיתו'

וכבר מקובלים אנחנו מרבתינו - כמפורש באריכות בדבר רבותינו בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) ובמדרש רות (פר' ו סי' ד) ובמדרש קהלת (פר' ז סי' א) בעובדא דאלישע אחר (כמו שכבר נראה) - שעל ה'בראשית', דהיינו על התחלת כל דבר ועניין, צריכים מאד להשיגה בה ולייסד אותה על הצד היותר טוב. "טוב אחרית דבר מראשיתו" (קהלת ז ח). דהיינו, טוב אחרית דבר - כשהוא טוב מראשיתו, מתחילתו. וכן מפורש להדיא בפסיקתא זוטרתא (קהלת שם): **"טוב אחרית דבר מראשיתו - בזמן שמתחילתו הוא טוב"**. אם ה'ראשית' וה'בראשית' שלו הייתה טובה - תצפה שגם האחרית תהיה טובה. כי הכל בנוי ומושתת ומיוסד ומונח ב'בראשית'.

ימי ה'ראשית'

מתחילים אנו עכשיו שנה חדשה. הימים הללו, ימי ראשית השנה 'טוב אחרית דבר מראשיתו', כשהוא טוב מראשיתו. צריכים לייסד היטב את ה'בראשית'. ועל זה נראה לייחד את הדיבור, כי הרבה יש ללמוד מהפרשה שלנו.

אלישע אחר

מי שלמד מסכת חגיגה ומתמצא קצת בדברי רבותינו, יודע שהיה חכם אחד מחכמי המשנה, בשם אלישע בן אבויה, או כמו שהוא נקרא בתלמוד "אלישע אחר", והוא היה רבו של התנא רבי מאיר, הוא קיבל את תורתו ממנו, כמו שאומרת הגמרא בחגיגה (טו:): משל, "רבי מאיר רימון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק", כי אלישע בן אבויה הזה הוא החמיץ, התקלקל, ובהמשך נראה מה בדיוק הסיבה שהוא יצא לתרבות רעה. ורבי מאיר ידע לקחת ממנו רק את החלק הטוב שבו. וגם במסכת אבות (פ"ד משנה כ) יש משנה בשם אלישע בן אבויה.

רבי מאיר דורש ואלישע על חסוס בשבת בחוץ

אמרו במדרש קהלת (פר' ז סי' יח) על הפסוק הזה, "טוב אחרית דבר מראשיתו" (קהלת ז ח), "רבי מאיר הוה יתיב ודריש בני מדרשא דטבריה", רבי מאיר היה יושב ביום שבת קודש, ודורש בישיבה בטבריה, "והוה אלישע רביה גיזי בשוקא, ארכיב על סוסיא בשבתא", היה אלישע רבו הולך בשוק, ורוכב על סוס ביום שבת קודש, ועובר ליד הישיבה, ליד בית המדרש, במקום שתלמידו רבי מאיר יושב ודורש. "אמרן לרבי מאיר", התלמידים שהיו

פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

יושבים שם ושומעים את השיעור של רבי מאיר, לחשו לו לרבי מאיר, "הא אלישע רבך אתי גיזי בשבתא בשוקא", הרב'ה שלך רוכב על הסוס כאן בחוץ, ליד הישיבה.

בזכות תשובה ומעשים טובים שהיה בידו מראשיתו

רבי מאיר יצא אל הרב'ה שלו, "נפק לגביה", אל אלישע אחר, "אמר ליה במה הויתא עסיק", שאל אותו אלישע את רבי מאיר, 'אתה תלמידי אמרת שיעור ודרשה עכשיו, מה היה הנושא שהיית עוסק בו? מה ביארת, מה חידשת?', "אמר לו", השיב לו רבי מאיר, הייתי לומד ומלמד ספר איוב, ועסקתי בפסוק "וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו" (איוב מב יב), ומה הביאור בפסוק הזה? במה ה' ברך את איוב? "אמר ליה", רבי מאיר לאלישע, "ברך שהכפיל לו את ממונו". הרי ידוע כל מה שאיוב סבל ועבר, שכל העושר הגדול שהיה לו, היה עשיר מופלג כמו שכתוב בתחילת ספר איוב (א ג), ובזמן אחד הכל נאבד, [וכך זה בכל קניני העולם הזה], איבד את כל עושרו ואת כל משפחתו, וסופו שהקב"ה הכפיל לו את ממונו, כל העושר שהיה לו קיבל פי שנים (איוב מב יב). כך הסביר רבי מאיר. "אמר ליה" אלישע לרבי מאיר, "עקיבא רבך לא הוה אמר כן", הרי הרב'ה השני שלך, אתה למדת גם כן אצל רבי עקיבא, הוא לא פירש כך את הפסוק, את הברכה שה' ברך את איוב, "אלא" הוא פירש, "וה' ברך אחרית איוב מראשיתו", הכוונה היא, למה זכה איוב שהקב"ה בירך אותו? "בזכות תשובה ומעשים טובים שהיה בידו מראשיתו".

חזרה על התורה בימי הזקנה

וכאן יש עוד שקלא וטריא ביניהם (ואני מדלג קצת), בין אלישע בן אבויה, לבין רבי מאיר תלמידו, על הפסוק הזה "טוב אחרית דבר מראשיתו", שרבי מאיר מפרש את הפסוק כך, "יש לך אדם שהוא למד תורה בנערותו ומשכחה", הוא מפסיק ומזניח את לימוד התורה ומשכחה, "ובזקנותו הוא חוזר עליה", הוא מזדקן הוא רואה שכל קניני העולם הזה הבל הבלים, וכי מה יקח איתו? רק תורה ומעשים טובים! ומיד הוא חוזר בחזרה ללימוד תורה, "הוי - טוב אחרית דבר מראשיתו".

'טוב אחרית דבר' - כשהוא טוב מראשיתו?

וגם על זה משיב לו אלישע לרבי מאיר, "אמר ליה", אלישע לרבי מאיר, "רבי עקיבא רבך לא כך אמר", לא כך הוא היה מפרש את הפסוק 'טוב אחרית דבר מראשיתו', "אלא" היה מפרש רבי עקיבא כך, "טוב אחרית דבר - כשהוא טוב מראשיתו", אתה רוצה שהאחרית תהיה טובה - תדאג לראשית שתהיה טובה. אם הראשית טובה ממילא גם האחרית טובה. כך פירש אלישע אחר בשם רבי עקיבא.

סעודת ושמחת ברית המילה של אלישע

ואלישע בן אבויה מוסיף על זה מעשה, מפרש את הפסוק הזה שפירש רבי עקיבא על עצמו, "וכן היה מעשה, אבויה אבי מגדולי הדור", אבא שלי, אבויה, היה מגדולי החכמים, מגדולי הדור, "וכשבא למולני", כשאני נולדתי ועשו את הברית מילה שלי, "קרא לכל גדולי ירושלים, וקרא לכל גדולי הדור, וקרא לרבי אליעזר ולרבי יהושע עמהם", גדולי התנאים, רבי אליעזר הגדול, הוא רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה עליו אמרו אשרי יולדתו (אבות פ"ב מ"ח). כולם הוזמנו לברית שלו. "וכשאכלו ושתו", אחרי הברית עשו סעודת מצוה, וכאשר ישבו ואכלו ושתו, "שרון", התחילו חלק מהציבור המסובין לפייט ולשיר, "אילין אמרין מזמורין", אלה אמרו מזמורים, "ואילין אמרין אלפבתין", ואלה אומרים חרוזים לפי אלפא ביתא.

מתוך עסק התורה התלחטה האש סביכם

ראה זאת רבי אליעזר, "אמר רבי אליעזר לרבי יהושע, אילין עסקין בדידהון, ואנן לית אנן עסקין בדיהון?!", הם עוסקין בשלהם, הם שרים ומזמרים, ואנחנו לא נעסק בדיהון? בעסק שלנו, עסק התורה?!" "והתחילו בתורה, ומן התורה לנביאים, ומן הנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני, והאש מלהטת סביבותיהן", כשהתחילו רבי אליעזר ורבי יהושע לעסוק בתורה, היה כמו מעמד הר סיני באותו מקום, עד שהאש מלהטת סביבותיהן, "עיקר נתינתן לא מסיני נתנו באש, שנאמר וההר בוער באש עד לב השמים" (דברים ד יא).

הקדיש בנו תורה שלא מתוך מחשבה לשם שמים

כשאבא שלי, אבויה, ראה את המעמד הזה שמכוח עסקם בתורה כל הבית מסובב באש, "אמר, הואיל וכך הוא גדול כחה של תורה - הבן הזה אם מתקיים לי, הריני נותנו לתורה!", אם הבן שלי יחיה, אני אגדל אותו לתורה, את בני אלישע. "ועל ידי שלא הייתה מונת מחשבתו לשם שמים - לא נתקיימה בי תורת". כך אמר לו אלישע לתלמידו רבי מאיר. המחשבה של אבא שלי לא הייתה לשם שמים, אלא כיון שהוא ראה את ה'הוד וההדר', את הנוראות, של עוון כח התורה, איך שהאש מלהטת סביבות הכמים, זה מה שגרם לו להכניס אותי ללימוד תורה, וכיון שהמחשבה שלו לא הייתה לשם שמים, ה"ראשית" לא הייתה כל כך בקדושה כמו שצריך, לכן זה גרם לי שתורת שלמדתי לא התקיימה בי, עד שהגעתי והתדרדרתי למדרגה שאני נמצא בה.

עד כאן תחום שבת

ובהמשך המדרש, הרי היה אלישע רוכב על הסוס בשבת, ורבי מאיר מתלווה אליו, פנה אלישע לתלמידו רבי מאיר, "אמר ליה, חזור, עול לך", חזור, עמוד, אל תמשיך

פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

ח

הלאה, "אמר ליה" רבי מאיר לאלישע, "למה?", למה אחזור ואעצור בדרך, אני רוצה להמשיך ללכת איתך הלאה! אמר לו אלישע, "עד כאן תחום שבת!", הרי יום שבת היום, ואנחנו כבר מתרחקים ויוצאים מטבריה ועד כאן תחום אלפיים אמה, ואין לך רשות להמשיך ולצאת הלאה.

שיער כן על ידי פרסאות הסוס

שאל אותו רבי מאיר, "אמר ליה, מנן את ידע?", מנן אתה יודע שעד כאן תחום שבת, הרי אין כאן את ה'עירוב', ושלמים וכו' שעד כאן תחום אלפיים אמה? "אמר ליה", השיב לו אלישע לרבי מאיר, "מטלפי סוסי שכבר הלך אלפים אמה!", מהצעדים של הסוס שלי אני שיערתי שכבר הגענו לאלפיים אמה.

שאלתו של רבי מאיר לאלישע מדוע אינו שב בתשובה?

רבי מאיר שמע את זה - הזדעזע, "אמר ליה, וכל הדא חכמתא אית בך, ולית את חוזר בך?!", רב'ה שלי, כל כך חכמה יש לך, ואתה לא חוזר בתשובה? תעשה תשובה! "אמר ליה, לית בחילי", אין לי כח, לא יכול לחזור בתשובה.

הבת קול ששמע אלישע

שאל רבי מאיר את אלישע, "אמר ליה" רבי מאיר לאלישע, "למה?", מדוע אין לך כח ואין לך יכולת לשוב בתשובה? נענה אלישע ואמר לו לרבי מאיר, "אמר ליה, רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית המקדש ביום הכיפורים שחל להיות בשבת", ביום הכיפורים כולם נמצאים בבית הכנסת בוכים ועושים תשובה, ואני הייתי רוכב על הסוס, מטייל אחורי בית המקדש, "ושמעתי בת קול מצפצפת ואומרת שובו בנים שובבים (ירמיה ג ד), שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג ז), חוץ מאלישע בן אבויה שהיה יודע כחי ומרד בי!", כך אני שמעתי בת קול, ולכן אין אני יכול לחזור בתשובה.

שערי תשובה פתוחים תמיד

צריך להבין את המאמר הזה, כיון שבאמת יש לנו כלל גדול ששערי תשובה תמיד פתוחים, וכל מי שרוצה לשוב בתשובה, בכל מצב שיהיה, יכול לשוב בתשובה, ואם כן היאך שמע בת קול "שובו בנים שובבים, שובו אלי ואשובה אליכם - חוץ מאלישע אחר שהיה יודע כחי ומרד בי", הרי תמיד אפשר לשוב בתשובה. ויש בזה שני הסברים.

בת קול מכוחות הטומאה

שמעתי מרבתי גדולי החכמים, שהיו אומרים בשם גדולי הקדמונים, ש"זה לעומת זה עשה האלהים" (קהלת ז יד), כשם שיש כוחות בכוחות הקדושה, ויש 'בת קול' מכוחות הקדושה, כך יש גם 'בת קול' מכוחות הטומאה. ואותה 'בת קול' ששמע אלישע אחר, לא הייתה בת קול של קדושה, אלא בת קול מכוחות הטומאה, זה היה התעייה לאלישע, כדי שלא ישוב בתשובה. כך שמעתי

הבת קול באה לעוררו שיתאזר לשוב בתשובה

ויש אומרים הסבר אחר לבת קול הזו ששמע אלישע, טבע האדם כך הוא, שאם אתה אומר לו "לא!", הוא דווקא רוצה "כן". כשאומרים לאחד 'אתה, אין לך את האפשרות לעשות מעשה כזה וכזה!', הרי הוא אדרבה מתאזר בגבורה להראות שיש לו את היכולת. וכאן רצו מן השמים שאלישע כן יעשה תשובה, ועל כן יצאה בת קול שישו בו כולם חוץ מאלישע אחר, כדי לעורר אותו שהוא כן ירצה לשוב בתשובה. אבל אלישע כאשר שמע את הבת קול הזו, למד ופירש אותה הפוך, אמר, 'לא רוצים לקבל אותי בתשובה?! לא צריך. לא אשוב בתשובה!'. אבל האמת שהבת קול הייתה לתועלתו, כדי שישו בו באמת בתשובה. (וע' שו"ת מהרי"ט או"ח סי' ח).

חוליו של אלישע וביקורו של רבי מאיר

ובהמשך המדרש (שם), "לאחר ימים חלה אלישע בן אבויה", נעשה חולה, וקרוב והגיע יומו האחרון, "אתון אמרין לרבי מאיר", באו ואמרו לו לרבי מאיר, "אלישע חולה", הרב'ה שלך חולה חולי אחרון. "אזל לגביה", הלך רבי מאיר לבקר אותו, "אמר ליה, חזור בך!", כבר אתה עוד רגע הולך לבית דין של מעלה, ואתה צריך לתת דין וחשבון על כל מעשיך, למדת תורה, והפסקת מהתורה, וכל מיני חילולי שבתות וכו', עכשיו תחזור בך, חזור בתשובה!

תשובה עד דכדוכה של נפש

השיב אלישע לרבי מאיר, "אמר ליה", אמר לו, "ועד כדון מקבלין?", גם במצב שלי עכשיו, שאני כבר גוסס יקבלו את תשובתי?! "אמר ליה" רבי מאיר לאלישע, "ולא כתיב 'תשב אנוש עד דכא' (תהלים ז א) עד דכדוכה של נפש!", עד שהנפש יוצאת מן האדם אפשר לחזור בתשובה, אם תרצה עכשיו לשוב בתשובה, ותעשה תשובה, יקבלו את תשובתך.

פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

כבייתו ותשובתו של אלישע בשעת פטירתו

כשישמע אלישע את הדברים האלה שהקב"ה ית"ש עד הרגע האחרון מחכה לאדם שיעשה תשובה, "באותה שעה בכה אלישע בן אבייה, ומת", מתוך בכה. "והיה רבי מאיר שמח ואומר, דומה שמתוך תשובה נסתלק רבי!", אני מבין ומשער מהבכיה שלו, שהוא נפטר מתוך תשובה, הוא מת מתוך הרהורי תשובה, ובודאי זה יעמוד לו.

רבי מאיר פרס טליתו על קברו של אלישע להצילו

והנה קברו את אלישע אחר, וראו שיש שם אש שרוצה לשרוף את הקבר שלו, וכוין שקברוהו באתה האור לשרוף את קברו", כנראה על מעשיו המכוערים שעשה אלישע. "אתון אמרין ליה לרבי מאיר", באו ואמרו לרבי מאיר, "קבר רבך נשרף!", יש אש של מעלה ששורפת את הקבר של הרב'ה שלך! "יצא ופרש טליתו עליה", לקח את המעיל שלו והני על הקבר של רבו אלישע, "אמר ליה", פסוק בספר רות (ג יח), "ליני הלילה - בעולם הזה שכולו לילה", העולם הזה דומה ללילה, חושך ואפילה, יסורים, צרות, בלבולים, טרדות. "והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל - מהו והיה בבקר, בעולם שכלו טוב. 'אם יגאלך טוב', זה הקב"ה, שנאמר 'טוב ה' לכל' (תהלים קמה ט). 'ואם לא יחפוץ לגאלך, וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר". כלומר, אמר רבי מאיר, אם עד הבוקר הקב"ה יחוס עליך, טוב. אבל אם לא, אני תלמידך, כבר אחוס עליך ואדאג לך.

'מצילין תיק הספר עם הספר'

ושאלו אותו התלמידים את רבי מאיר - בהמשך המדרש (שם) - כיצד אתה יכול להציל אותו? - אמר להם רבי מאיר, "ולאו מתניתא היא", משנה מפורשת, "מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין", יש לנו הלכה במסכת שבת (קטז:), אם ח"ו פורצת דליקה ושריפה, והבית עולה בלהבות, ויש בבית ספר תורה, מותר להוציא אותו מהבית לכרמלית, כדי שלא ישרף הספר תורה ח"ו. ואומרת המשנה שם, שבשעה שהאדם מוציא את הספר תורה, הוא לא צריך להוציא רק את הספר תורה בעצמו, בלי הנרתיק, אלא מותר לו גם כן באותו זמן שהוא מוציא את הספר תורה, להוציא גם את התיק של הספר תורה. וזה חידוש, שהרי סוף סוף הוא מוציא מרשות לרשות, הייתי אומר כמה שיכול לצמצם באיסור - יצמצם. הוא יוציא רק את הספר תורה לעצמו, יפרק אותו מהתיק, ואת התיק ישאיר שם שישרף. מחדשת המשנה, 'מצילין תיק הספר עם הספר'. וכך גם תיק התפילין עם התפילין.

'מצילין אלישע בזכות תורתו'

אמר רבי מאיר, זו הטענה גם כאן, "מצילין אלישע בזכות תורתו!". אמת שהוא קלקל וחטא,

אבל סוף סוף הרבה שנים הוא כן למד ולימד תורה, אם כן זכות זו תעמוד לו. כך הליץ עליו טוב רבי מאיר.

רבי מאיר הציץ את אלישע

ומבואר בגמרא במסכת חגיגה (טו:), וגם כאן בהמשך המדרש, שדבריו של רבי מאיר נשמעו, ואחרי שנידון אלישע בגהינום הרבה שנים, זכה הוא לעולם הבא.

טוב אחרית דבר מראשיתו

מה למדנו מכאן? - לימד אותנו אלישע אחר, "טוב אחרית דבר מראשיתו". כשזה טוב מראשיתו. אם הראשית חלילה חסרה, ואיננה טובה ומושלמת, אם כן כל מה שנבנה עליה בהמשך השנים, גם כן חסר ומקולקל. כשהיה חסר לאבא שלו אבויא קצת ב'לשם שמים', קצת חסר ב'לשמה', כבר זה גרם לבנו שכל מה שלמד תורה לא הועיל לו ובסוף עזב ופרש. צריך לדעת את הדברים הללו, מתחילים עכשיו פרשת בראשית, שנה חדשה, צריכים להתייצב ולהתחזק מאד ב'ראשית'.

'גופא בתר רישא גריר'

אנו עומדים עתה בהתחלה, מתחילים מ'בראשית'. וכלל גדול בידנו 'גופא בתר רישא גריר' (עירובין מא.), . דהיינו: הגוף נגרר אחרי הראש. וזה כלל גדול בתורה. אם הראש טוב - גם הגוף בסדר. אם הראש 'לא בסדר' - ח"ו גם הגוף לא טוב. גופא בתר רישא גריר. תבדקו ותראו: כל דבר שהוא 'ראש' התורה קידשה אותו, בזמן ראש השנה, וראש חודש, וכן בכור אדם ובכור בהמה, וכן חלה וראשית עריסותיכם וראשית הגז וכו'. למה? כי גופא בתר רישא גריר. הגוף נגרר אחרי הראש. על כן צריך עתה כל אחד ואחד לחזק אצלו ולשנן ולקבוע היטב בתוך לבבו ידיעות מושכלות, אשר יחזקו אותו בעבודת ה' ובלמוד התורה, כדי שכל השנה כולה תהיה כהוגן.

'החכם עיניו בראשו'

הגאון חיד"א ע"ה (לב דוד פ"א), מעתיק דברי מהרח"ו זצ"ל בכתב יד, שהוא מפרש את הפסוק שבפרשה שלנו "הוא יושפך ראש". קודם הוא מביא את הפסוק בקהלת (ב), (יד) "החכם עיניו בראשו". וזה דבר שצריך להבין, הרי שלמה המלך היה החכם (בה"א הידיעה), היה חכם מופלג, כמו שכתוב (מלכים א ה י) "ותרב חכמת שלמה שלמה מחכמת כל בני קדם"א.

ומאחר וכל כך היה חכם שלמה המלך, שואל מהרח"ו, למה התכוון באומרו 'החכם עיניו בראשו', פשיטא שבראשו הם, אלא מה, בבטן, ברגלים!?! ודאי החכם עיניו בראשו!

לקדש את ה'ראשית'

אלא, מבאר רבי חיים ויטאל, שאין הכוונה כאן על עיני בשר הגשמיות שלנו. אלא הכוונה והיסוד שאומר כאן שלמה המלך, זה שצריך להשיגח מאד מאד, שתמיד בראשיתו של דבר, הכל יהיה בקדושה ובטהרה כראוי, וממילא גם ההמשך ייגרר בעקבות זה ויהיה כולו קודש לה'. זהו אומרו 'החכם - עיניו בראשו'. הוא יודע שבראש הענין, בתחילתו של דבר, שם צריך להתחכם ולעשות תחבולות כדי להצליח שיהיה הכל כרצון ה'.

תלחם ביצר בראשו

וזה הכוונה 'הוא ישופך ראש'. בפרשה שלנו, בחטא אדם הראשון, שעד היום אנחנו סובלים ממנו, ועדיין לא בטלה גזירת מיתה ממנו. לימד אותנו הקב"ה בפרשה הזו איך לנצח את ה'נחש הקדמוני', הוא היצר הרע - תכה בראשו, בראשית שלו, בתחילת הסתתו, אל תיתן לו להיכנס איתך ל'משא ומתן', אל תטה אוזן לשמוע מה הוא לוחש לך. אם אתה

א. חכמתו הגדולה של שלמה המלך ע"ה

וידבר שלשת אלפים משל' (שם פסוק יב), שמעתי מרבתי שהביאור בפסוק הזה הוא, שהיה צריך אלף משלים כדי להבין משל אחד של שלמה המלך. מרוב ריבוי חכמתו העצומה, הוא היה צריך להקדים אלף הקדמות וידיעות, ומכל זה היה משתלשל ונולד המשל האחרון, להבין עומק חכמתו.

וכמו ששמעתי בשם התפארת שלמה מרדאמסק, שפעם הוא שאל, כתוב ששלמה המלך בזמן שירד ממלכותו היה הולך וצועק 'אני שלמה' ואף אחד לא האמין לו. למה שלא יאמינו לו? היה יכול שלמה להכנס לבית המדרש, לומר שם לכל החכמים, 'שמעו נא רבותי, יש לי כאן קושיא בגמרא'. היה שואל אותם שאלה עצומה, ויראה להם את כוחו הגדול וזרועו הנטויה בחכמה, וכך היה הולך ומראה להם את חכמתו, עד שידעו שהוא שלמה. ומפני מה אף אחד לא האמין? אלא, לפעמים מרוב ריבוי החכמה של החכם, ומרוב מיעוט הדעת והמח של השומע, מכח זה השומע לא מבין דבר. הרי זה כמו שתגיד דבר חכמה עצום לילד, תקח ילד בן חמש תגיד לו מערכה עצומה של הגאון רבי עקיבא איגר. יסתכל עליך כתרנגול בפני אדם, (אולי גם יענע בראשו כדרך המנענעים.. אבל לא יותר מזה). הוא לא יבין כלום. 'כלי הדעת' שלו לא מפותחים ולא יכולים לקבל כזו 'חכמה'. אין לו 'דעת' לקלוט את הדברים הללו.

וכך היה בדורו של שלמה. כל עוד סיבכו אותו 'הכרתי והפלתני' וראשי הסנהדרין ושאר החכמים הגדולים, הם היו יכולים לתפוס את חכמתו ולהעביר את זה הלאה לעם כולו, אבל בזמן ששלמה המלך דיבר לעם בצורה ישירה, לא הבינו כלום, והיה זה מכח חכמתו העצומה של שלמה המלך ע"ה.

אומר, 'רק נקשיב נאזין, נראה, נעיין בדבריו' - כבר אתה אבוד. אבוד. הוא ינצח אותך, הוא מלומד בערמוניות, ויודע להפיל את האדם בפח. וכל אדם רואה את זה על עצמו הרבה פעמים, אומר, 'חבל ששמעתי ליצר הרע'. נפקא מינה לפעם הבאה, אל תטה אוזן, אלא מיד תדחה אותו. תכה אותו בראשו - ובזה ניצחת אותו.

עיקר המלחמה בתחילתה

עיקר המלחמה והנצחון כנגד היצר וחייליו, זה בתחילת הפיתוי. בתחילת ההסתה וההופעה של היצר, אם האדם מיד דחה - מיד ניצח! אבל אם ברגע הראשון ששומע את דבריו של היצר, הוא מטה אוזן, לא דוחה מיד, שומע, מקשיב - והרי כידוע היצר הרע יודע לדבר, מדבר בנחת, ב'חיוך על השפתיים', תמיד ממשיל משלים, מראה דברים 'מתוקים מדבש', "נופת תטופנה שפתי זרה" (משלי ג) - כיון שהאדם מטה אוזן, הפסיד את המערכה. לכן התורה מזהירה הוא ישופך ראש, תתגבר עליו בראשיתו של דבר, וכך הנצחון מובטח.

זהירות על ה'יסוד' שלא יהיה עקום

ועל כן בכל ענייני 'ראשית', צריכין להיזהר ולהשמר ביותר. אם היסודות של הראשית בנויים ומונחים כהלכה, ממילא הבנין יהיה חזק ויציב. אבל אם חלילה היסוד עקום - כמו שאמרו רבותינו בעלי המוסר ז"ל (תנועת המוסר ח"ד עמוד רצו) - הרי שהבנין שיבנה על היסוד העקום, יהיה עקום יותר. ועל כן דבר ראשון 'בראשית', לדאוג ל'ראשית', ל'יסוד', שיעמוד היטב היטב. צריך להיזהר שיהיה היסוד מיוסד היטב - וכך מה שיבנו אחר כך, יעמוד לו בעזר האל. אבל אם ה'ראשית' חלילה אינה מיוסדת כדת וכדין, התוצאות לא יאחרו מלבוא.

'כחצים ביד גיבור - כן בני הנעורים'

לימד אותנו דוד המלך ע"ה בספר תהלים (קכו ד): 'כחצים ביד גיבור - כן בני הנעורים', הפסוק בספר תהלים אומר 'כחצים ביד גיבור, כן בני הנעורים', 'בני הנעורים' מה הפירוש? - התקופה של ה'נערות', ה'ראשית', השנים הראשונות של האדם, ממשיל את זה דוד המלך 'כחצים ביד גיבור'. מה הביאור בזה? - יש בזה כמה הבנות וכולם אמת.

אי אפשר להחזיר את ה'חץ' אחרי שירה אותו

פשוטו של מקרא, 'כחצים ביד גיבור כן בני הנעורים', כאשר ה'חץ' בידו של ה'גיבור', הוא יכול לעשות בו מה שירצה, ככל מה שיעלה על רוחו. כל עוד וה'חץ' בידו, הוא יכול לירות את ה'חץ', והוא יכול לחדול מלירות את ה'חץ'. כשזה בידו, מה שרוצה יעשה. אבל

אחרי שהעיף וירה את ה'חץ' - זה כבר לא תחת ידו, זה לא בשליטתו. גמרנו. זה יצא מתחת ידו, יצא משליטתו. הוא לא יכול לקרוא לו בחזרה... אין דבר כזה. רק הקב"ה ית"ש הוא לבדו יכול אפילו להחזיר את ה'חץ' חזרה, כמו שאומר רש"י (דברים לב מא). אבל בשר ודם, אין דבר כזה, אחרי שזרק את ה'חץ' אי אפשר לחזור בו, זה כבר יצא משליטתו.

לנצל את ימי הנעורים

וכך כוונת הפסוק, 'כחצים ביד גיבור - כן בני הנעורים', כל עוד שהחץ בידו של האדם, כמו שה'חץ' ביד הגיבור, כך בני הנעורים, אומרים לאדם: דע לך, 'בני הנעורים', הזמן של נערות, הזמן של ה'ראשית' של חיך, זה נתון ומסור בידך. אם תנצל אותו כדת וכדין - אשריך. אבל אם תיתן לחיצים האלה להתבזבז, ותשלח אותם 'סתם כך', אחר כך כשתרצה באמת לשפר ולתפוס כהוגן את החצים - כבר מאוחר, ה'חץ' כבר לא בידו של האדם. לכן תדע לך לנצל את ימי הנעורים. את ימי ה'ראשית'. כל אחד ואחד, ישתדל בשנים של 'ראשית', לא לתת להם שיתבזבזו לבטלה, כיון שהם הבסיס שעליהם נבנים כל חיי האדם. [ואם חלילה הלכו למה שהלכו, ימהר יקדים ויעשה תשובה, 'עד דכדוכה של נפש'. יש בכח התשובה לתקן את הכל, ואדרבה אפילו עבירות נתפכות לו לזכויות]. זה פירושו לפי פשוטו של מקרא.

סטייה קלה ביריית החץ - החטאה גדולה של המטרה

אבל יותר מזה - הוסיפו והעמיקו רבותינו המפרשים לבאר עוד עומק בכוונת הפסוק שהשווה את ימי הנעורים ל'חצים ביד גיבור' - הלא כאשר הגיבור יורה את ה'חץ' למטרה, הוא צריך מאד מאד לכיון כדי לקלוע אל המטרה. הוא לא יגיד 'מה יש אם אני לא מכיין קצת, מה כבר יכול להיות?!', כי אנחנו יודעים, וזה כלל גדול, שבשעה שאדם יורה את ה'חץ' למטרה, אם מכיין היטב את ה'קשת', אכן יצליח הוא לפגוע ולקלוע למטרה. אבל אם בשעה שהוא יורה את ה'חץ' הוא קצת לא כיון כהוגן את ה'קשת', קצת סטה, הוא אומר: 'מה יש, סך הכל סניטימטר אחד לא כיוונתי...!'. אתה צודק. טעית רק בסנטימטר אחד. אבל טעית בתחילת הדרך. ב'ראשית'. אם ירית את ה'חץ' בסטייה של סנטימטר, הרי שכשזה יגיע למטרה, זה יתבטא בהפרש גדול, ואתה תחטיא את המטרה במרחק גדול. אם הוא לא מדקדק ומדייק היטב היטב בשעה שהוא תופס את הקשת שזה יקלע למטרה - כבר הוא יחטיא בהרבה הרבה, כיון שבראשיתו היה חסר הדיק, היה חסר הכיוון המדוייק.

כ' בני הנעורים'

כך אומר לך דוד המלך ע"ה, יסוד גדול, 'כ' בני הנעורים'. דע לך כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים, אם אתה את הנערות את הראשית לא תכווין כמו שצריך, הסטייה מעתה בראשית תגרום שבאחרית כבר יהיה קלוקל גדול, כמו שראינו. לכן תיזהר. זה עוד הפעם מוסר השכל, ראשית צריכים לייסד בקדושה. לייסד על יסוד חזק, ללא טעות כל דהוא.

שמירה על ה'ראשית'

זה היסוד שאמרנו, וצריכים לדעת את זה. אם היסוד לא יהיה מיוסד כמו שצריך, אם ה'בראשית' תהיה עם סטייה, אפילו קלה וקטנה, ההשלכות והתוצאות הלאה יהיו חמורות יותר. 'כחצים ביד גיבור כן בני הנעורים'. התקופה של נערות, ה'ראשית', צריכים לנצל אותה כראוי. צריכים לייסד את ה'ראשית' כראוי, כי אם בשעה שמייסדים ויורים לא מדייקים על קוצו של יו"ד, ממילא בהמשך הסטייה תגדל ותרחק, ובספו של דבר תחטיא את המטרה במרחק גדול.

ראשית השנה

והוא הדין לכל 'ראשית', כמו ראשית השנה, אם האדם מכוין אותה היטב - כל השנה אחר כך תלך ותתנהל כדת וכדין. אבל אם יהיה משהו שלא מכוון היטב, מי יודע כמה יכול להיות ההפרש בסוף כשיגיע למטרה, כמה אחוז ההחטאה מהמטרה יהיה גדול, כיון שב'בראשית' היה סטייה של משהו.

'הנרות הללו קודש הם - ואין לנו רשות להשתמש בהם'

כשהיית צעיר לימים (ואני זוכר את זה כאילו היום), שמעתי מדודי מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, שהוא עורר ודיבר על חינוך הילדים לתורה, בלבד, והוא פירש "הנרות הללו קודש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם", ה'נרות הללו', הם הבנים, הילדים שלנו, והם - 'קודש הם'. צריכים לשלוח אותם לחינוך של תורה. של קדושה. 'ואין לנו רשות להשתמש בהם', אין לנו רשות להוציא אותם שילכו לעבודה, להביא פרנסה וכיוצא. כי צריך לשמור על 'הראשית' כראוי.

חומר איסור לימודי חיצוניות

ואני מקריא את לשונו של רבינו הגדול ה'חזון איש' זצ"ל באיגרת (קובץ איגרות ח"ב סי' ט):
 "מנייה וגמורה בסודם של רבותינו גדולי הדורות", רבותינו חכמי ישראל, כל גדולי הדורות בלי יוצא מן הכלל, הגיעו למסקנא אחת, בהחלטיות, 'מנוי וגמור', בלי שום ספק בדבר הזה, "שלא להרשות לימודי חיצוניות לבני הישיבה בזמן שקידתם בתורה בהתלהבות נעורים", בתקופה של הנערות, של 'התלהבות הנעורים', כשאדם יושב ולומד תורה, אסרו ושללו - כל גדולי רבותינו גדולי הדורות - בכל תקופה ובכל עזו, לימוד זר מתורה, עוד משהו זולתי תורה. בשום פנים ואופן לא יהיה. מה הטעם בזה? "וראו את זה למפסיד בטוח", להצלחה בתורה אין לך הפסד גמור ובטוח כמו לימוד נוסף על לימוד התורה. לימוד חיצוני. הן חכמות אחרות, הן שפות, וכיוצא בזה. בהתלהבות הנעורים צריך רק תורה.

רובם נתקלקלו

וה'חזון איש' מעיד, עדות נאמנה, "ורובם", של אותם התלמידים שללימוד התורה צירפו עוד חכמות חיצוניות, רובם ככולם "נתקלקלו" ברוחניות שלהם, "אם במידה גדושה", בשפע, "או" במידה "מחוקה", בצמצום, "או במקצתם". אבל כל אחד ואחד קיבל את ה'טלאי' שלו, אם הרבה אם מעט.

קבעו למושפט ללחום בזה מלחמת מצוה!

ומשכך, מוסיף ה'חזון איש' זצ"ל: "וקבעו", גדולי רבותינו, "למושפט", חוק ולא יעבור, "ללחום בזה מלחמת מצוה". מסרו נפש שלא לתת חלילה יד שאצל 'בני הנעורים' יהיה עירוב בין קודש לחולץ.

ב. מעשה סגירת ישיבת ולאז'ין

וכך נהגו כידוע כל המעשה הידוע שארע עם ישיבת ולאז'ין. הרי ידוע שבארצות חוץ לארץ, בפרט ברוסיה, לפני חמישים שנה ויותר, שם היה מרכז היהודים היותר גדול, כמה וכמה מליני יהודים היו במדינה הזו, וסבלו סבל מר תחת 'הצאר הרוסי'. ושם היה גם כן מרכז התורה היותר גדול.

ותלמידו של הגאון מוילנא זצ"ל, רבינו הגאון רבי חיים ולאז'ין זצ"ל יסד והקים את ישיבת ולאז'ין, קראו לה 'אם הישיבות'. לא הייתה ישיבה אחרת זולתה בחוצה לארץ. היו אולי את 'מיר' ואולי עוד, אבל הישיבה המרכזית, שהיא הייתה ה'לב' באיברים, שממנה היה ריבוי הלימוד, וממנה יצאו הרבנים וגדולי הדורות, זו הייתה הישיבה הזו, ישיבת ולאז'ין. והישיבה כמדומני עמדה קרוב למאה שנה של

תורה. אבל בסוף, גדולי רבותינו סגרו את הישיבה. ראש הישיבה למעלה מארבעים שנה, הגאון הנצי"ב זצ"ל, הוא עמד וסגר את הישיבה.

גזירת השלטונות על חיוב לימודים חיצוניים

ומה הייתה הסיבה לזה? עקב הלשנה של ה'משכילים', יהודים שרדפו את התורה, וידעו שאם רוצים לנצל במערכה, ולהרחיק את ישראל מבוראם, דבר ראשון מה שצריכים לעשות זה לסגור את הישיבות. כי כל עוד שקול התורה מהדהד בעוז בישיבות, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הם לא יצליחו. וכך נהגו ה'משכילים' עם ישיבת ולאז'ין. רצו לסגור את הישיבה. מה עשו? וכי אם יאמרו להם 'אל תלמדו' וכי ישמעו להם?! מצאו עצה. יתנו להם ללמוד, אבל יוסיפו על זה לימודים חיצוניים, וכך מובטח שיתרחקו מהתורה מעצמם. פנו לשלטונות הרוסים, אמרו להם: 'תראו, איך זה יכול להיות שיש מרכז תורני גדול כאן ברוסיה, ויש בו קרוב לחמש מאות תלמידים, ואף אחד מהם לא יודע את שפת המדינה, לא יודע רוסית. צריך שילמדו קצת שפת המדינה. לא שיפסקו ללמוד, אבל שיצרפו לזה גם כן לימודי שפות וכיוצא בזה. ואם לא יסכימו, תגידו להם שסוגרים את הישיבה!'. וכך היה. הם הלשינו אצל הרוסים, וגם נתנו 'מתן בסתר' גדול, וגם תצרף את "אהבת ישראל" הגדולה של השרים בממשל הרוסי שכל כך "אהבו" את ישראל, ויחד עם כל צירוף הדברים הללו יצאה גזירה על הישיבה שאם לא ילמדו שפות וכיוצא בזה לימודים חיצוניים שאינם תורה בטהרתה, סוגרים את הישיבה.

ישיבה נועדה רק ללימוד תורה

וגדולי הדור התאספו והתקבצו לאסיפת רבנים גדולה. לא היו עוד ישיבות כמעט, כל העתיד של כלל ישראל תלוי בישיבה הזו. היו חלק שאמרו, שאולי בגדר 'הוראת שעה' צריכים להסכים לזה, כדי שלא לסגור את הישיבה. אבל ראש הישיבה הגאון הנצי"ב זצ"ל אמר: 'בשום פנים ואופן לא. ישיבה נועדה רק ללימוד תורה, ואם אי אפשר רק ללמוד תורה, צריכים לסגור את הישיבה!'.

דברי הגאון בעל 'בית הלוי' זצ"ל

ומספרים שעמד הגאון בעל 'בית הלוי' זצ"ל, (הוא היה נכדו של הגר"ח ולאז'ינער זצ"ל), שגם הוא היה ממרביצי התורה בישיבת ולאז'ין, ובכה בכי מור, וחזר והזכיר את דברי הגמרא בסוף מסכת תענית (כט.), שבשעת החורבן, חורבן בית המקדש, כאשר נכנסו גויים להיכל, מי שעבד במקדש באות השעה הייתה משמרת יהויריב, והגויים הבעירו באש את בית המקדש. ראו הכהנים כך, אמרו, 'ריבונו של עולם, כנראה שאנחנו לא ראויים לעבוד במקדש, הולך הוא לאיבוד באש, הרי לך מפתחות של בית המקדש בחזרה. כי אם אנחנו לא ראויים, יחזרו המפתחות לבעליהם!'. לקחו את המפתחות של המקדש, וזרקו כלפי שמיא, ומספרת הגמרא, שנעשה נס, וכמין יד יצאה משמיא וקלטה ולקחה את המפתחות של בית המקדש חזרה.

'הואיל ולא זכינו להיות גוברין נאמנים - יהיו מפתחות מסורות לך!'

בכה הגאון 'בית הלוי' זצ"ל, ואמר, "ריבוננו של עולם, הואיל ולא זכינו להיות גוברין נאמנים - יהיו מפתחות מסורות לך!", אנחנו התפקיד שלנו להרביץ תורה ויראה בכלל ישראל, אם היינו זוכים להמשיך כך, מה טוב. כמאה שנה עמדה הישיבה, אשרינו. אבל עכשיו כשגוזרים כזו גזירה - היו לא תהיה. אנחנו נסגור את הישיבה, ויחזרו המפתחות לבעליהן. כי אנחנו לא נמעול בתפקיד שלנו. וכך היה. אחרי הדברים של ה'בית הלוי' זצ"ל, קיבלו כולם את דעתו. סגרו את הישיבה.

צערנו של הגאון הנצי"ב

והגאון הנצי"ב זצ"ל, ראש הישיבה, אמר לבנו לפני פטירתו: 'דע לך, מה שאני נפטר, זה בגלל הצער ועוגמת הנפש שיש לי על סגירת הישיבה. אבל אני לא מתחרט. כי כך צריך להיות, אנחנו לא נערב לבני הנעורים שום דבר חוץ מתורה. ואני יודע שזה עולה לי בנפשי ובחיי, הצער והעגמת נפש, אבל אני מוכן ומזומן למות על התורה, ולא לצרף חלילה חכמות אחרות ללימוד התורה!'

אסור להכניס לימודי חיצוניות לבני הנעורים

וכמו שראינו דברי ה'חזון איש' זצ"ל, "קבעו למשפט ללחום בזה מלחמת מצוה", בחורים צעירים שבשנות הילדות שלהם, שהם ה'ראשית' והעיקר והבסיס לכל החיים, 'כחצים ביד גיבור כן בני הנעורים', אסור להכניס להם חכמות חיצוניות.

אם היו חלילה מתפשרים - היו מאבדים את הכל

דור אחר כך, עמד ה'חפץ חיים' ואמר: ראה נא ראה, כשהולכים בעצת תורה, בעצת חכמי התורה, אף פעם לא נכשלים. כמו שאמרו רבותינו: 'כל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל' (שמות רבה פר' ג סי' ח), 'הוי נוטל עצה מן התורה' (ילקוט משלי רמז תתקס). כי מה קרה על ידי סגירת הישיבה? ה'משכילים' שמחו, בעיתונים שלהם כתבו ופרסמו 'מבצר התורה נסגר', כבר 'הספידו' את כלל ישראל. ולא היא, ישיבת ולאז'ין נסגרה, אבל נפתחו בשאר מקומות אחרים ישיבות אחרות, קמניץ, סלבודקא, ועוד, אמנם לא ישיבה אחת גדולה כמו שהיה בולאז'ין, אבל פתחו ישיבה ועוד ישיבה, וגם מהם יצאו גדולי ישראל ממשיכי העדה של הדורות הבאים. אם חלילה היו מתפשרים ומסכימים, היו מאבדים את הכל! מי שהולך בעצת רבותינו לא נכשל.

מי המעיין ימצאו דרך לחלחל ולצאת

משל למה הדבר דומה דומה, למעיין מים חיים שזורם, וקם אחד והחליט לסתום את המעיין. הביא כמה מכליות גדולות של 'מלט', ושפך שם במקום על המעיין. בזה הוא סבר לסתום את המעיין... וכי הוא הצליח לסתום את המעיין? בודאי שלא. אם מכאן לא יצאו מים בגלל הבטון, המים יחפשו לעצמם דרך לחלחל למקום אחר, ומשם יבקעו המים ויצאו. אבל, היה יכול להיות יותר גרוע. הוא היה יכול לטנף

כל דבר יש לו את תקופת ה'בראשית'

'בני הנעורים' זה לא רק על אותם שנים שאדם בצעירותו ובנערותו, בן חמש עשרה וכיוצא, אלא כל דבר ודבר עם 'בני הנעורים' שלו. כל דבר ודבר יש לו את תקופת ה'בראשית' שלו. תחילת השנה זה 'בני הנעורים' של אותה שנה.

ראשית היום

וגם בכל יום, ראשית היום, זה ה'בני הנעורים' של היום כולו. רבותינו הפליגו במחשבות הראשונות כשאדם פוקח את עיניו בבוקר, שהם ה'בני הנעורים' של אותו יום. כאשר מקיץ משנתו, הרבה נפעל מהרגעים הראשונים הללו, מהמחשבות הראשונות בתחילת היום.

מעלת המקבל עול תורה בשחרית

ויש קבלה בידינו - כמו שכתב הגאון רבי זונדל סלאנט זצ"ל, תלמידו של הגאון רבי חיים ואלאז'ינער זצ"ל, מה שהוא שמע מהרבה'ה שלו ר' חיים ולאז'ין זצ"ל, ומסתמא זה בא מהגאון מוילנא זצ"ל (ע' כתר ראש אות עא ובהערות שם) - על הענין הזה של ה'ראשית' של הבוקר. אדם יכול יום יום לנצח ולהמית את היצר הרע שלו. מתי? - ב'ראשית' של היום, כשהוא קם בבוקר. יש מדרגות מדרגות אצל בני אדם, יש סוגים שונים אצל בני אדם, יש אחד שכמו שאמר ר' אל"ה לאפיאן זצ"ל - מחשבה ראשונה שלו בבוקר, זה להסתכל בשעון ולראות עוד כמה זמן יש לי לישון... 'ברוך ה', עוד עשרים דקות, עוד חצי שעה, עוד שעה...! אמר על זה ר' אליה, מחשבה ראשונה בעצלות יסודה. עצלות. (ויש אחד כשהוא קם בבוקר מה הוא עושה? פותח רדיו... זה ה'בוקר טוב' שלו, הוא לא יגיד 'מודה אני', הוא לא יעשה 'נטילת ידיים'... אלא הוא מיד צריך לשמוע את ה'חדשות'... מה נתחדש הלילה, איזה 'צרות' חדשות יש, זה התענוג שלו... בשעה ששוכב במיטה, שומע. טוב על זה אני לא מדבר...).

ולזהם את המקור של המעיין, ואם היה עושה כן, אמנם המים היו יוצאים מאותו מקום שיצאו עד כה, אבל כל המים שיצאו יהיו מים מוזהמים ומטונפים. זה המשל.

אם חלילה היו מסכימים להכניס לימודים חיצוניים היו כל ה'מים' מלוכלכים

והנמשל ברור, אמנם הם סגרו את ישיבת ולאז'ין, אבל הם לא לכלכו אותה. הם סגרו כאן את הישיבה, הקב"ה עזר ונפתחו הרבה ישיבות במקומות אחרים. קול התורה המשיך להדהד ברמה. אבל, היה יכול להיות חלילה גרוע ביותר, אם ולו הייתה איזה 'הוראת שעה' להכניס לימודים חיצוניים לבני הנעורים, כי אז, כל המים, ואין מים אלא תורה (תענית ז), היו מלוכלכים ומוזהמים.

עיקר המלחמה על ראשית היום

והוא מביא קבלה "בדוק ומנוסה", כלומר שכל אחד יכול לבדוק את זה, שאם אדם קם בבוקר, ותחילת הכל מקבל על עצמו עול תורה, דהיינו, הוא אומר, 'אני היום אשתדל ואתאמץ ואתעצם בלימוד התורה - ויהי מה, יהיה מה שיהיה, יתהפכו שמים וארץ - אבל אני לא אנתק ולא אפריד עצמי מהלימוד!', אם יקבל כך באמיתות, ממש בלב שלם ונפש חפיצה, שהיום הוא לא יזוז מהלימוד, הוא לא יזוז מהספר, הוא ישב וילמד בכל מאמצי כוחו - הוא יראה בחוש שאותו יום יהיה לו לימוד קל יותר, בלי הפרעות, בלי טרדות מרובות. בדוק ומנוסה שאותו יום יהיה יותר קל בעסק התורה, ובלי טרדות מרובות מהיצר. כיון שקיבל תורה בראשיתו - כך יגמר היום כולו.

זו עיקר המלחמה

היצר רואה את הנחישות שלו, אומר, 'מחר אני אבוא... היום המערכה אבודה'. זה היסוד, 'אתה תשופינו ראש'. אבל כשאדם קם עם מחשבות של 'עצלות', או שהוא קם עם מחשבה של צער, 'חבל, לא ישנתי מספיק', ('אשלים בתפלה, אני אעשה תשלומים לשינה בתפלה...'), אם כן להיפך, כולו תפוס בידיו של היצר. זה המלחמה היומית שיום יום צריך האדם להשתדל בה, לקדש את הראש, לקדש את הראשית, זה המצווה המוטלת עלינו רבותי להתחזק בזה מאד מאד.

יום הושענא רבא

עכשיו נמצאים אנו בתחילת שנה חדשה, פרשת בראשית, כל אחד ואחד באמת 'תרגם' את ה'קבלות' שקיבלנו בימים נוראים'. רק שלשום היה 'הושענא רבא' שזהו החיתום האחרון, כמו שמובא בספרים וכך נדפס במחזורים מהזוהר הקדוש (ח"א דר"כ ע"א, וח"ב דקמ"ב ע"א ועוד), שביום 'הושענא רבא' יוצאים השליחים, עם הפתקאות, כל אחד ואחד את ה'פתק' שלו, ה'פתקא טבא' שלו.

ג. חיתום הדין בהושענא רבא - ועובדא על החתם סופר זצ"ל

רבינו החתם סופר זצ"ל, שהיה גאון הגאונים בדורו, אמר, 'את ראש השנה עברתי בשלום, את יום הכיפורים עברתי בשלום, אבל בהושענא רבה, זרקו אותי מהפתקאות'. מה הפירוש? - החתם סופר ידע ש'הוציאו אותו'. ובאמת הוא נפטר אחרי כמה ימים. הוא נפטר בכ"ה תשרי, והוא כבר ראה וידע את זה מיד אחרי 'הושענא רבא'.

להתחזק למעשה

צריכים כל אחד ואחד לדעת מה שקיבלנו על עצמינו, את ה'חיזוקים', את ה'הבטחות' לבורא, את ה'גדרים', את ה'סייגים'. שזה לא יהיה רק שכר 'פטפוטים' בעלמא, אלא באמת 'לתרגם' את זה 'הלכה למעשה'.

מעלת הימים הללו

נפקא מינה לימים האלה ממש, אנחנו בשלהי חודש תשרי, לפני כמה ימים היה 'שמחת תורה', שמחנו בתורה, נישקנו אותה, (החזרנו ספר התורה לארון וסגרנו אותו...), צריכים לדעת את יקרת הימים האלה דייקא. ונראה להביא בזה מדבריו של הגאון חיד"א זצ"ל ומה שמוסיף על זה הגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל.

יתאמץ בימים האלה בעבודת ה'

כך כותב הגאון חיד"א ז"ל בספרו מורה באצבע (סי' ט אות רחצ), "אחר החג וחדש חשוון", אחר החג, בימים האלה, שכבר אנחנו אחרי סוכות וימים נוראים, "יתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה לשמה, כי הוא תחילת השנה, והוי סימנא טבא לכל השנה", וכמו שאמרנו זה 'ראשית', אז תחילת השנה, ואם באמת ישתדל ויתאמץ בעסק התורה לשמה וביראת שמים טהורה, זה סימנא טבא לכל השנה. [ובלי 'תורה' אין 'ראשית' כלל, כי אין קיום בלא תורה, ראה מגיד דבריו ליעקב תניינא חלק נב (פרשת בראשית תש"פ עמוד יג) וצרף לכאן].

בפרט בימים הקרובים לימים נוראים

ובפרט בימים האלה, כמו שמוסיף החיד"א, "ועתה כי קרוב הוא לעשרת ימי תשובה", זה לא רחוק, סך הכל כמה ימים עברו מאז, (יש כאלה כבר הספיקו לשכוח...), "צריך להורות ולהראות כי כל מה שעשה", כל העבודה של חודש אלול, ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, "לא היה לפני ח"ו", זה לא היה באמיתות ובפנימיות, זה היה מן השפה ולחוץ, והראיה שהוא פורק עול מיד אחרי הימים המקודשים הללו ח"ו, "ואם עתה יתחיל לפרוק עול ויתרשל מעבודת ה', לא לרצון יהיה ח"ו", אם אתה מתחיל לפרוק עול חלילה, עדות וסימן יש כאן שכל מה שהיה מקודם לא היה מושתת ובנוי על הצד היותר טוב (בלשון המעטה), ולא לרצון יהיה ח"ו. לא יתכן להיות גונב דעת העליון, עדיין אנחנו בתחילת שנה, יום כיפור היה רק לפני כמה ימים, ולפני כן עשרת ימי תשובה, וראש השנה וכו', וכבר יתחיל בהתרשלות?! זה יעיד שכל מה שהיה מקודם זה לא היה אמיתי ולא לרצון.

'סרו מהר מן הדרך'

וכך לימדונו רבותינו בעלי המוסר (הובא בספר קדש אלול עמוד ריט), במה שמיצינו בחטא העגל, שה' ית' אומר למשה רבינו ע"ה, 'סרו מהר מן הדרך' (שמות לב ח), הביאור הוא, אם סרו מהר שמע מינה שעצם הקבלה לא היה מעומקא דליבא כדבעי. המהירות שסרו עם ישראל וחטאו בעגל, זמן קצר אחר קבלת התורה - מלמדת ומראה שיש חסר בקבלת התורה וקבלת עול מלכותו ית'.

סימן טוב לכל השנה

ועל כן אומר החיד"א, "לכן, אדרבא, יעשה סימן טוב לכל השנה, ירוץ כגיבור בעסק התורה והמצוה כיד ה' הטובה עליו".

הימים הללו מכוונים כנגד י"ב חדשי השנה

ומוסיף על זה הגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל - אחרי שהוא מעתיק את דברי החיד"א הללו - בספרו מועד לכל חי (ס"ס כה אות מה) ומביא שם וכותב, "ומנהג חסידים ראשונים להתקדש עצמם ביום הכיפורים, ובקדושת מחשבה ודיבור ומעשה, מיום שמחת תורה עד שנים עשר יום אחר חג, לעומת י"ב חדשי השנה", הימים הללו מכוונים כנגד י"ב חדשי השנה, כל יום כנגד חודש בשנה. ובכל אותם י"ב יום מקדש עצמו בקדושה כמו בבחינה של יום הכיפורים. במחשבה בדיבור ובמעשה.

לחזור על תלמודו

ומה עושים בימים האלה? "ונאספים אל בתיהם בקרב אלה י"ב הימים", באותם י"ב ימים, "ומחזירים" דהיינו חוזרים "על לימודם", בעסק התורה בשקידה ובהתמדה, "כל אחד לפי שיעורו", כל אחד ויכולתו וכשרונותיו.

סגולה נפלאה

ומוסיף חידוש נפלא, "והיא סגולה נפלאה", אותם המנצלים את הימים האלה של שלהי חודש תשרי לתורה להתמדה לקדושה, יש כאן סגולה יקרה ונפלאה, "להיות לעושי אלה עור משדי תמיד כל הימים, מראשית השנה ועד אחרית השנה, וכל אשר יעשה יצליח, הן בתורת ה', הן בחסידות, הן בכל משא ומתן". ומסיים, "וכן נהגתי, וכן נהגו כל החברים".

זוכה לסייעתא דשמיא

לשמוע טוב, עצה טובה יקרה ונפלאה. אם ישכיל האדם מיום שמחת תורה לקבוע זמן לחזור על תלמודו בקדושה ובטהרה כמו שצריך, זה לא רק 'סימנא טבא', אלא זה

סגולה נפלאה שהוא זוכה לעזר אלוהי, 'עזר משדי' כלשונו, שכך אכן ייקבע לכל השנה כולה, 'מראשית השנה ועד אחרית השנה' בהצלחה, ויהיה לו סייעתא דשמיא, שזה עיקר העיקרים בעבודת השי"ת, ומי שזוכה ל'סייעתא דשמיא' זכה לכל.

ימי צביון לכל השנה

כי הימים האלה ימי ראשית הם, הם נותנים את הצביון והם קובעים את המהלך של כל השנה הבאה עלינו לטובה. לכן מדגישים הגאון חיד"א זצ"ל והגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל את מעלת הימים האלה. וצריכים להתשדל ולהתאמץ בדבר הזה.

חיוב מרובה בעת שיש רפיון

ואני לא מדבר על מה שאנחנו רואים מה שקורה בימים האלה (ולא נפרט, כל אחד יודע), שזה ודאי מחייב אותנו ככל כפליים בתורה בתשובה בחסד ובתיקון המעשים. ובפרט בבדיקה, כל אחד ואחד מאיתנו, נדרש לעשות בדיקת בית רציני, לראות אם באמת הוא מקיים את המוטל עליו.

חיזוק בקביעות עיתים לתורה

פותחים 'בראשית' - צריך לפתוח ולייסד את זה ביסוד טוב, להשתדל בקביעות עיתים לתורה יותר ויותר, זה עיקר העיקרים. יהיה מי שיהיה, הרי כעת למדנו, 'מצילין אלישע בזכות תורתו'. אפילו שהיה עושה כל התועבות שבעולם, מה שמבואר בגמרא ובירושלמי איזה החטאות שהוא היה מחטיא את הציבור, את התלמידים. היו 'ספרי מינות' נושרין מחיקו, היה הכיס שלו מלא כל מיני ספרי אפיקורסות, והיה נכנס לישיבה, רואה איזה תלמידים שבאים ללמוד, אומר להם, 'בשביל מה תלמד? לך תהיה נגר...!', 'לך תהיה סנדלר. מה יצא לך מהלימוד?! כלום לא יצא לך!...', וכך היה מכניס בהם 'ארס', והיה מוציא אותם. 'חוטא ומחטיא'. ואף על פי כן, 'מצילין אלישע בזכות תורתו'. הרי לנו הכח של ריבוי תורה. שאדם ידע מה זה 'כח התורה', כל אחד יתחזק עכשיו לקבל על עצמו באמת קבלה אמיתית ל'ראשית', לעוד לימוד ועוד לימוד, לייסד היטב את כל השנה על תורה.

ברכה על ידי ראשית

ובזה צריכים להתחזק, עכשיו בזמן שמתחילים שנה, וכבר עברו החגים ואין תירוצים, שצריכים לבשל או לקנות או לעסוק בצרכי החגים. יש זמן, אם כן תשב ותלמד,

ד. כמו שאמר לי משהו: 'עכשיו אפשר לנוח מכל החגים.. אין כבר לא יום כיפור ולא הושענא רבה

פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

כד

תנצל את הזמן. זה בראשית - בראשית, דרשו רבותינו בזהר הקדוש, ברכה על ידי ראשית, על ידי שאדם מקדש את עצמו לתורה ומכין עצמו למשכן לתורה. ועל ידי זה הוא זוכה לטוב, 'וירא אלהים את האור כי טוב'. זה יביא אותנו הן למעלות הרוחניות, והן להצלחה ולברכה בכל התחומים, ואם ראשיתה של השנה נראית כמו שצריך, הכל יהיה טוב, 'החכם עיניו בראשו'. ה' יהא בעזרנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

שצריך ללמוד כל הלילה... עכשיו נחים...!. רחמנא ליצלן מהאי דעתא. מי שחושב שאצלו החגים זה 'עול' וקשה לו, מלמד שלא טעם טעם חג מימיו.

חידושי תורה פרשת בראשית

א. בענין בריאת אש מים ורוח

בראשית (א' א): "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים".

ופירש רש"י ז"ל: "בראשית ברא, אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני כמו שאמרו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו.

ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו, בראשית בריאת שמים וארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחושך וגו' ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים, ראשית ממלכתו. וכן ראשית דגן, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כמו בראשית ברוא, ודומה לו תחילת דיבר ה' בהושע כלומר תחילת דיבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'.

ואם תאמר להורות בא שאלו תחילה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר וכו', וכן בכאן בראשית כל. אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גילה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים כלום בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום "עכ"ל רש"י ז"ל, ועיין שם בדברי הרמב"ן ז"ל ובכל מפרשי רש"י ז"ל שהאריכו.

וראיתי בספר היקר ערבי נחל (פרשת בראשית ד"ד סע"ג) שכה כתב: "בראשית ברא אלהים. עיין פירוש רש"י ז"ל שכתב שאי אפשר לפרש אלא בראשית ברוא, דאם לא כן הלא שמים מאש ומים נבראו ועדיין לא גילה הכתוב כלל כו', ועיין במפרשים באורך, ויש לדקדק גם אם נפרש בראשית ברוא עדיין מדוע לא ביאר הקרא בריאת אש ומים מהיכן היו.

ונקדים ברכות (מ"ד א'): "השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו, רבי טרפון אומר ברוא נפשות רבות וחסרונם. אמר ליה רבא לרב יוסף, הלכתא מאי, אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר.

ויש לדקדק מדוע לא אמר לו בפירוש איך הלכה ומדוע תלה הדבר במנהג, וכי לא נמצא לפעמים מנהג טעות, ולא מצינו לשון זה רק ב' פעמים בתלמוד. ותו יש לדקדק בתיבת "מאי", שהוא ליה למימר "מה" עמא דבר, כטבע הלשון.

ויבואר על פי מה שכתב בספר אה"מ: "מדיבור של הקב"ה רוח מים אש, ניש לומר שתיבת "אמר" שהוא ענין ושורש של דיבור, ואמירה נקרא בשביל כן אמר שהוא ראשי תיבות

חידושי תורה פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

כו

אש מים רוח], שהרי כשאדם מדבר יוצא מפיו רוח, ומים, וחום האש, כל שכן וקל וחומר מדיבור של הקב"ה, על כן לא נאמר איך נבראו אש ומים ורוח, [ר"ל כי מעצמם נבראו מדיבורו של הקב"ה כשברא את העולם במאמרות, ולא הוצרך לבריאות אלו מאמר מיוחד, כמו בשאר בריאות שנבראו על ידי שאמר יהי אור ויהי כן, מה שאין כן אלו נתהוו במאמרו שאמר על שאר בריאות ממילא], על כן מברכין על מים שהכל נהיה בדברו" עכ"ל.

ורצונו לומר דעל כל המינים מברכין בלשון בריאה "בורא" פרי העץ, או "בורא" פרי האדמה וכדומה, לפי שנבראו במאמר, מה שאין כן המים נתהוו ממילא על פי המאמר, לכן אומר נהיה "בדברו" שעל פי דבורו נהיה ממילא.

נמצא רבי טרפון שחולק ואומר לברך בלשון בריאה "בורא" נפשות רבות, סבירא ליה שגם במים היה בריאה ולא נתהוו ממילא.

לכן כששאל לו הלכתא מאי אמר לו שתוכל להבין דבר זה מעצמך, כי פוק חזי מאי עמא דבר, ר"ל דיבור של אדם מאי הוא, והנה הוא אש רוח ומים, אם כן כל שכן מדיבורו של הקב"ה, ולכן הלכתא כתנא קמא, והבן כי הוא לפע"ד אמת בעז"ה.

והשתא אתי שפיר דאם היינו אומרים בראשית "ברא", אז קשה הא שמים מאש ומים נבראו, ומהיכן היו המים, הלא לא היה דיבור כלל, אף על גב דבראשית נמי מאמר הוא, הנה נודע שמאמר זה הוא סוד המחשבה, ולכן לא נכתב בו מאמר רק בראשית שהוא ראשית חכמה, ואם כן כיון שעדיין לא היה מאמר ולא היה בריאת המים מהיכן נעשה השמים, מה שאין כן כשמפרשים בראשית ברוא, אתי שפיר דכיון דכתיב אחר כך "ויאמר" ואז נברא אש ומים והבן. **ובזה** נבין ברכת בורא מאורי האש, דלכאורה אמאי לא קאמר בקצרה בורא אש, אלא דלפי שעל אש לא שייך לברך בלשון "בריאה", כמו על המים, דהא גם אש נתהווה ממאמרו ממילא, כמו מדיבור האדם שיוצא אש מים ורוח, אלא שאש זה הוא יצירת אש הטבעי דהיינו חום האש, אבל אור האש היה בריאה, וזה הענין יהי אור ושייך לברך עליו בלשון בריאה והבן". עד כאן דברי הגאון ערבי נחל ז"ל, ועיין בספר מגדנות אליעזר (פרשת עקב).

ודברי פי חן, ואידי דחביבי עלי דברות קדשו של הגאון בעל ספר ערבי נחל ז"ל אכתוב כמה דקדוקים קטנים שנתעוררתי בדברות קדשו זיע"א.

תחילה וראש יש לי להבין עצם היסוד שהביא וכתב, אחר שרבי טרפון אומר שמברך על המים "בורא" נפשות רבות, "ונמצא שרבי טרפון שחולק וסבירא ליה שגם במים היה בריאה ולא נתהוו ממילא", כנ"ל, אם כן לדידיה הדרא קושיא לדוכתא היכן מצינו מאמר על בריאת המים.

ומצאתי בס"ד לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בספרו הנקרא בשם רזיאל המלאך (דף כ"ג) שכה כתב: "ויאמר [הקב"ה] בלבו אין בני אדם שיכירו כבוד מלכותי, אברא עולם שהוא עובר וכלה, שיבינו ויתנו אל לבכם מוראי ויעבדוני באמת ובלב שלם לטוב להם כל הימים. וכשדיבר אדון הכל הוציא רוח מרוח קדשו והיא ראש לכל הבריאות, כמו כשאדם מדבר מוציא רוח מפיו, לכך אין רוחות נעצרים כדאיתא במסכת תענית (ג' א'), וכדאיתא בספר יצירה, הרי

מדיבורו רוח אש ומים, וכשאדם מדבר דוחק השפתים בחוזק להוציא קול יוצאים ניצוצות ברוח שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע, ומפריד ויוצאים ניצוצות של אבנים ואש מכח הכאה, כן הניצוצות הבאים מן הפה, ושניהם שווין שנאמר הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע, הרי מכח קול האדם רוח ומים וחום האש, כל שכן מדבר אש אכלה אש, על כן לא נאמר האיך נבראו אש ומים ורוח כי כבוד אלקים הסתר דבר, על כן על המים מברכים שהכל נהיה בדברו" עכ"ל, וכן הוא ספרו סודי רו"י (חלק א' אות א') ע"ש.

ויתכן לפי זה לומר גם אליבא דרבי טרפון הסובר שאכן מים נבראו כנ"ל, דמה שלא נזכר בתורה ענין בריאתם ד"לא נאמר האיך נבראו אש ומים ורוח כי כבוד אלקים הסתר דבר" כנ"ל, ועיין.

גם מה שכתב הגאון ערבי נחל "דעל כל המינים מברכין בלשון בריאה "בורא" פרי העץ, או "בורא" פרי האדמה וכדומה, לפי שנבראו במאמר, מה שאין כן המים נתהוו ממילא על פי המאמר, לכן אומר נהיה "בדברו" שעל פי דיבורו נהיה ממילא.

יש לי להבין והרי ברכת שהכל נהיה "בדברו" היא גם על מינים שנבראו ממש במאמר, כגון בשר בהמה ועוף, ותו מה נעשה בלחם שמברך המוציא לחם מן הארץ ואין נזכר במטבע הברכה לשון בריאה עם שהצמחים נבראו במאמר, ועיין.

ומה שכתב בספר ערבי נחל שבתלמוד נזכר רק **שני פעמים** לשון זה של "פוק חזי מאי עמא דבר" כנ"ל, בעניותי אני מצאתי שנזכר בתלמוד בשלשה מקומות, הראשון ההיא דברכות (מ"ה א') שהביא, השני בעירובין (י"ד ב'), והשלישי במנחות (ל"ה ב') ע"ש. [וי"ל עיין עירובין שם].

ותו מה שכתב דמדוע אמר "מאי" עמא דבר, והלא לפי טבע הלשון היה לו לומר "מה" עמא דבר, בעניותי איני מבין היטב, ותמה אני על עצמי שלפי טבע הלשון בודאי צריך לומר "מאי" ולא שיאמר "מה", כיון שמדבר בלשון ארמית, וגם לא הבנתי היטב לפי דרכו והסברו איך דקדוק זה נתיישב.

ועוד הנה הוא ז"ל מפרש מאי עמא "דבר" מלשון דיבור, וזה חידוש, כי פשוטו הוא מלשון נוהג ומנהג, מלשון דבר אחד לדור סנהדרין (ח' א') דהיינו מנהג עיין רש"י שם, ועיין מצודת ציון תהלים (י"ח מ"ח), ואכן כן פירש רש"י ז"ל להדיא בברכות שם: "פוק חזי מאי עמא דבר, היאך נוהגים, וכבר נהגו לברך בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא", וצ"ב. [ונראה שהגאון בעל ערבי נחל ז"ל היה קורא מאי עמא דבר, אות ד' בחיריק, וצ"ב].

ובן גם מה שכתב בספר ערבי נחל הנ"ל ... [עד כאן נמצא והשאר חסר, והשי"ת ברחמיו ישלים אלאחר כל חסרונותינו אמין].

ודע שיסוד הנ"ל הביא בערבי נחל משם ספר **אה"מ**, ראיתי מי שפתר הראשי תיבות לספר "אור המאיר", ולדידי ליתא, שברור אצלי שספר זה לא היה בידי הגאון ערבי נחל ז"ל, כיון שנדפס מאוחר ולא בא לידו, וגם לא נמצא כן בכל ספר אור המאיר לאדמו"ר מהר"ו מזיטומיר, ובספר אסיפת זקנים החדש על מסכת מגילה (קונטרס שיעורי ברכה ד"ע ע"ג) ראיתי שהעתיק דברי הערבי

נחל משם "אוה"ח", והיינו ספר אור החיים, וגם שם ליתא כלל, ולפי הנראה במהדורת ספר ערבי נחל שלפניו היה כתוב ספר א"ה, והוא מעצמו פירש וכתב אוה"ח, אבל בספר ערבי נחל שלפני כתוב אה"מ, וחושבני שהכוונה לספר אספקלריא המאירה, הוא פירוש על ספר הזהר הקדוש למהרצ"ה הורוויץ ז"ל הנדפס בעיר פיורדא בשנת תקל"ו, ויש לברר שם, ואתה תחזה.

ב. בענין הלבנה שמבשלת הפירות

בראשית (א' ט"ז): "ויעש אלהים את שני המארת הגדלים, את המאור הגדל לממשלת היום, ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים".

ו**כתב** רבינו החזקוני ז"ל שם: "לממשלת היום, על הפירות כדי לבשלם: לממשלת הלילה, כדי לצנן שלא יתליעו" עכ"ל. [נראה נא ראה כי תיבות "המאור הגדל לממשלת היום" ע"ה, עולים בגימטריא "על הפרות לבשולם", ותיבות "המאור הקטן לממשלת הלילה" עולה בגימטריא "וזהו לצנן את הפרות", וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ודוק היטב].

ו**מדברי** רבינו החזקוני ז"ל מתבאר דהשמש היא המבשלת את הפירות וזו תפקידה, מה שאין כן הלבנה אינה מבשלת ותפקידה לצנן הפירות שלא יתליעו כנ"ל, והנה בחומש דברים (ל"ג י"ד): "וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים", פירש רש"י ז"ל: "וממגד תבואות שמש, שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות, וממגד גרש ירחים, יש פירות שהלבנה מבשלתן, ואלו הן קשואין ודלועין", ומבואר שיש פירות שהלבנה מבשלת, וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "וממגד תבואת שמש, ידוע כי השמש מניע יסוד האש, שכן אנחנו מרגישים חום גדול בהתקרבו אלינו והקרירות בהתרחקו ממנו, והוא מבשל התבואה והפירות, והלבנה מניעה יסוד המים, שכן הימים והנחלים מתוספים בתוספת הלבנה וכאשר תחסר הן מתחסרים, ולכח השמש והלבנה שמבשלתן הפירות קראו הכתוב מגד".

וגם דברי רבינו בחיי ז"ל מבואר שהלבנה מבשלת פירות, ולא כתב כרש"י שיש פירות שהלבנה מבשלת, והגר"א ז"ל בספר אדרת אליהו שם כתב: "וממגד גרש ירחים, הם השעורים שמתבשלות מן הלבנה בלילה, וכן בעומר כתיב בויקרא (א' י"ד) גרש, אלא ששם שי"ן שמאלית וכאן ימנית", והגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו העמק דבר שם כתב: "וממגד גרש ירחים. היינו ירקות שמתחלפים בכל ירח, והמה נאכלים מן הגנה ואינם נכנסים לקיום. ומה שמשתייר מאכילת הבעלים נשלכים לחוץ. ומשום הכי נקראים גרש שמגרשין לחוץ" ודוק.

ול**דברי** רבינו החזקוני ז"ל צריך לומר דאין הכי נמי יש גם פירות שהלבנה מבשלת כקישואין ודלועין ושעורה, אבל רובא דרובא מהפירות השמש מבשלת, ודוק.

ג. בענין איזה עץ היה עץ הדעת

א.

בראשית (ג' ו'): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאווה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל".

סנהדרין (ע' א'): "תניא רבי מאיר אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו, גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו".
ובמדרש בראשית רבה (פט"ו ס"ז) הובא שיטה נוספת: "רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה, הדא הוא דכתיב ותרא האשה כי טוב העץ וגו', אמרת צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו ואין את מוצא אלא אתרוג".

ובס"ד ראיתי דבר פלא, שהפסוק הנזכר בתורה הכתובה "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאווה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל", עולה סך ב' אלפים תקפ"ט, נרמזים בתורה **שבעל פה כל דעות התנאים עם שמותם** דלעיל, שפסוק זה עולה בגימטריא "היה רבי מאיר אומר אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה שהוא המביא יללה לאדם", וכן עולה בגימטריא "רבי יהודה אומר אילן חטה היה שאין התנוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום דגן", וכן עולה בגימטריא "היה רבי נחמיה אומר זה היה אילן תאנה כי בדבר שקלקלו בו נתקנו", וכן עולה בגימטריא "רבי אבא מעכו אומר אתרוג היה, איזה הוא האילן דעצו נאכל כפריו - אלא אתרוג", ותורה שבכתב ותורה שבעל פה חדא אינון, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא קדישא, והוא נפלא בס"ד.

ובתב הגאון מהר"ם אלשיך ז"ל בראשית שם: "חווה סחטה ענבים ונתנה לו, וכאשר פירשנו כי סחטה הדברים על פי חקירת שכלה ונתנה לו, וזה יהיה דעת האומר גפן היה. והנה יש גם דעות אחרות, יש אומרים תאנה היתה, ויש אומרים אתרוג, ויש אומר חטה, ואפשר שהאומר אתרוג הדומה ללב דעתו שבלבו חטא בלבד. והאומר חטה הוא שגם חטא בשפתיו, ודומה לחטה שיש לה מעין חיתוך לארכה מעין חיתוך שבין שתי השפתים. והאומר תאנה הוא שגם במעשה חטא, והוא שמשך בערלתו כמו שאמרנו ז"ל בסנהדרין (ל"ח ב'), ונמשל לתאנה כמו שאמרנו ז"ל באברהם (בבראשית רבה פמ"ו ס"א) אמר רבי יודן אמר לו הקב"ה מה תאנה אין בה פסולת אלא עוקצה, כך אתה אין בך פסולת אלא הערלה כו', ודוק היטב.

ב.

עירובין (י"ה ב'): "היה רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה, ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה, והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה".

וראיתי לשארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בעל בן איש חי, בספרו בן יהוידע עירובין שם שכתב: "והעלה זרזי תאנים על בשרו, פירוש עשה חגורה מענף התאנה וחגר אותה על בשרו ממש כדי להצטער.

חידושי תורה פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

ל

ונראה לי בס"ד שכיון בזה לתקן פגם אכילת עץ הדעת דתאנה היה, ועשה זה הצער בחגורה, כי את החגורה לובשים כדי שלא יהיה לב האדם רואה את ערותו, וקודם אכילת עץ הדעת לא היה אותו אבר נקרא ערוה, כי לא היה אצל אדם וחיה הפרש בין אותו אבר לשאר איברים, ורק אחר אכילת עץ הדעת שהיה תאנה הרגישו בערוה, ועל ידי כך הוצרך האדם ללבוש חגורה להפסיק בין לבו לערוה, מה שאין כן קודם לא היו צריכין לחגורה, לכך עשה תיקון לעצמו בצער זה לעשות החגורה מן התאנה, לזכור שהתאנה סיבבה החגורה עכ"ל.

ומה ימתקו הדברים עם מה שהארכתי במקומו בס"ד דתכונת התאנה להוסיף תאוה, ונרמז בההיא דסנהדרין (מ"ו א'): "מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה" ודוק בלשון הטיח, והיינו נמי שאמרו (שם ק"ז א') על דוד "ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה", שהוא מלשון פגי תאנה כיומא (פ"ו ב'), ודוק והבן המשל שאמרו שם דשתי הנשים דאחת זינתה וקלקלה, ואחת אכלה פגי תאנה דשביעית, שם, ונודע כי אין בעל תאוה כמו הכלב ששטוף בתשמיש, ועל דא אמר ישעיה (נ"ו י"א) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, ועיין שם במצודות דוד וציון, וכן מצאתי להדיא בספר כלי יקר דברים (כ"ג י"ט) ובספר אוצר מדרשים ח"א (חופת אליהו דף קס"ז הערה ד), ועם דברינו האמורים מאירים באור יקרות וקפאון דברות רז"ל בכורות (ח' א') "כלב" כנגד "תאנה", ודוק היטב.

ועכשיו מצאתי בשפתי חכמים בראשית (ט' כ'): "נטע נטיעות המביאין לידי תאוה, ולא מצינו שום פרי המביא לידי תאוה כמו התאנה, כמו שאמרו ז"ל עץ שאכל ממנו אדם הראשון תאנה היה, שנאמר ויתפרו עלה תאנה וגו', במה שקלקלו בזה נתקנו, ומכח אותו עץ נלבש תאוה הגופנית כמו שכתוב וידע אדם עוד את אשתו ופירש רש"י הוסיף תאוה על תאותו", ובספר בן איש חי ש"ב (ר"פ בראשית) כתב: "כי תאוה הוא לעינים, כנגד פירות שהיה בהם טעם תאנה, ונרמזה התאנה בתיבת תאוה, כי הו' יתחלף בנ', ונמצא תאוה הם אותיות תאנה" ודוק היטב.

וצרף לכאן מה שהבאתי לעיל (אות א') דברי מהר"ם אלשיך ז"ל "משלו משל הערלה אל התאנה", ומילת הערלה וסילוקה היא להחליש האבר למעט בתשמיש, כדברי הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"ג פמ"ט), ועיין לרבינו יהודה החסיד ז"ל בספר סודי חומש (דף ע"ב) ובהערות שם ושו"ת הלכות קטנות ח"ב (סימן ס"ב), ובדברי בנו הרמ"ח ז"ל בתשובתו שבספר שאילת יעב"ץ ח"א (סימן קע"א), וכתבתי במקומו בס"ד.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ד' אות כ"ו): "תאנה בחרוסת הוא טוב לתקן עוון אדם הראשון", וכן בספרו כף החיים (סימן כ"ד אות ל"ד) כתב: "מצוה להודיע לבני אדם דיזהרו שלא לאכול תאנים לחים, דקשה בדיקתן, ואי אפשר לבדוק יפה, ויתקן עון אדם הראשון, להמתין עד שיצאו מן היבשים" ודוק.

ג.

ולכאורה דברי רבינו הגדול ז"ל בכך יהודיע כאן צריכים ביאור, שהוא מפרש כאן דברות התנא רבי מאיר, כמפורש בעירובין שם, ואילו רבי מאיר סובר דעץ הדעת גפן היה, ואין רבינו ז"ל מפרשו אליבא דמאן דאמר דעץ הדעת תאנה היה. ולכאורה צ"ע.

וחושבני שדברות קדשו של הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל באו כאן בקצרה והם עשירים במקום אחר, דבספרו בן יהוידע כתובות (ק"ב ב') כתב: "ידוע עץ שאכל אדם הראשון חד אמר תאנה היה, וחד אמר גפן היה, וכתנו המפרשים ז"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים, דהוה כך והוה כך".

ושם בבן יהוידע נזיר (י"ט א') כתב: "ידוע דכל מה שאמרו רז"ל בדבר זה, דחד אמר חיטה וחד אמר תאנה היה, וכן שאר דיעות, כולם אמת, דהא איתא והא איתא" ע"ש.

ובן שם בספר בן יהוידע ברכות (מ' א') כה כתב: "רבי מאיר אומר גפן היה, רבי יהודה אומר חיטה היה, הנה ידוע שדברי התנאים בזה כולם אמת, דכל הני תלתא הוו בכלל האזהרה של עץ הדעת, ואכל משלשתם וחסא באכילתו, ולכן שלש רגלים שנאמר בהם שמחה של אכילה ושתייה, הם תיקון עון אדם הראשון שהיה בשלשה מינים אלו, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב שלש רגלים תחג לי בשנה, תח"ג ראשי תיבות תאנה חיטה גפן, שהם שלשה הנזכרים שחטא בהם אדם הראשון".

ובספרו בן איש חי ש"א (פרשת דברים) כתב: "עץ הדעת, שהיה תאנה כמו שאמרו רז"ל, ועוד איכא דסבירא ליה דגפן היה, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, דהוה הכי והוה הכי".

ועוד בספרו בן איש חי ש"ב (פרשת בראשית) כתב: "הנה רז"ל אמרו עץ שאכל אדם הראשון חיטה היה, עוד אמרו גפן היה, עוד אמרו תאנה היה, ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים, דכלהו איתנהו, כי עץ הדעת היה בו פרי טעם חיטה, ופרי טעם תאנה, ופרי טעם גפן, ואל תתמה על הדבר, דמצינו דאמרו רז"ל במן שהיה מתהפך לכל טעמים שבעולם, ונראה דהיה בעץ הדעת פירות משלשה מינים אלו שהם ראשי תיבות חג"ת, וכו', ולכן זכר הכתוב שלש חלוקות, "טוב העץ למאכל", כנגד פירות שהיה בהם טעם חיטה, ונרמזה החיטה במלת טוב וכו' וכו', "וכי תאווה הוא לעינים", כנגד פירות שהיה בהם טעם תאנה, ונרמזה התאנה בתיבת תאווה, כי הו' יתחלף בנ', ונמצא תאווה הם אותיות תאנה, וכו' כו', "ונחמד העץ להשכיל", כנגד פירות שהיה בהם טעם גפן, כי הגפן יוצא ממנו יין שהוא מפקח, כמאמרם חמרא וריחני פקחין" ע"ש.

והגאון מהרש"ם ז"ל בספרו תכלת מרדכי (פרשת תולדות סוף אות ה') כתב: "איכא מאן דאמר עץ הדעת תאנה היה ואיכא דאמר גפן היה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים" ודוק היטב.

והשתא דאתינן להכי דעץ הדעת כולוהו הוה ביה גם גפן גם חיטה גם תאנה ואין מחלוקת בין רבותינו התנאים ע"ה, אתו שפיר דבריו בבן יהוידע כאן שפירש דעץ הדעת תאנה היה גם אליבא דרבי מאיר שסובר דגפן היה ודוק.

וראיתי בספר שערי זהר ברכות (מ' א') שציין לדברי ספר תיקוני זהר (תיקון כ"ד דס"ט ע"א) שכבר רבותינו חכמי הזהר ע"ה פירשו דאין מחלוקת בדבר וכלשונם: "וצריך למימר סברי מרנן, ואיננו דאמרינו וענו לחיי, בגין דאתקשרו באילנא דחיי, לא באילנא דמותא, ואיהו גפן דחב ביה אדם קדמאה, וחד אמר חיטה היה, וחד אמר גפן, וכלא קשוט", וכן ציין לספר תיקוני זהר חדש (תקונא קדמאה דק"ז ע"א): "אמרי רבנן דמתניתין אילן שאכל אדם הראשון חיטה היה. ואחרנין אמרין גפן הוה. ואחרנין אמרין תאנה היתה, ולא הוה חולקין במלוליהו, דכלא קשוט", ובודאי ליסוד זה ולדברים אלו נתכוין רבינו הבן איש חי ז"ל.

חידושי תורה פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

לב

ודברי רז"ל בספר תיקוני הזהר "דכולא קשוט", לכאורה אינם מובנים והוי ממש מחלוקת במציאות, אבל כבר במקומות הרבה האריך הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין להסביר הדברים עיין בספרו פרי צדיק מאמרי ט"ו בשבט (אות א' ואת ב' וד'), ומאמרי ראש השנה (אות ו'), ועוד בפרי צדיק בראשית (פרשת בראשית אות ח', ופרשת מקץ אות א') ויקרא (פרשת תזריע אות ג', ופרשת קדושים אות ב', ופרשת בחקתי אות י'), ודברים (פרשת שופטים אות ט"ו) ועוד ועוד, עיין שם נפלאות תורתו זיע"א.

ולדברים האמורים דכולא קשוט אולי יש למצוא סעד ואסמכתא, שהנה מצינו שהתנאים הנ"ל רבי מאיר ורבי יהודה החליפו שיטתן, וכדכתב הגאון יפה עינים ז"ל סנהדרין שם: "רבי מאיר אומר אותו אילן גפן היה, במדרש בראשית רבה (פט"ו ס"כ) ומדרש ויקרא רבה (פ"ב ס"א) הוא על שם רבי יהודה, וכן בפסיקתא רבתי (פמ"ב) ופסיקתא דרב כהנא (פ"כ רני עקרה) רבי מאיר אומר חטים היו, רבי יהודה ב"ר אלעאי אומר ענבים היו" עכ"ל. [ולענ"ד מה שכתב בספר תורה תמימה בראשית (ט' אות י"ט, וכ"ז אות ו') הם דברים תמוהים מאוד, וערבך ערבא צריך, ובפרט לפי השיטות דרבי מאיר אומר דעץ הדעת חטה היה ע"ש, ומצאתי בספר נחל עדן (אות מ' דצ"ד ע"א) שכתב: "ושמעתי שגם רבינו הגדול הגר"א ז"ל קרא תגר על סדר הדרורות במה שכתב המעשה הזה" וע"ש].

ואף דכל כי האי לא קשיא מידי, כנודע שפעמים הרבה יש חילופים בשיטות החכמים בין הבבלי לבין הירושלמי והמדרש, וכדברי הגאון יפה עינים ז"ל פסחים (ק"י א'): "נמצא לפעמים חלוף שמות האמוראים בין התלמוד למדרש", והוי בגדר "תרי תנאי אליבא דר"פ", או "איכא דאמרי ואיכא דאמרי", וזו לשון הגאון רבי יעקב שור ז"ל בספרו בעי חיי (דף ה'): "ואל תתמה על סתירה זו, כי כן נמצא לרוב, וכמו שכתבו התוספות [עירובין ס"ו א' ד"ה מערב] ויבמות (ק"ד א' ד"ה מ"ס), [וכתובות ק"ב סע"א ד"ה אליבא] ובבא בתרא [קל"ג ב' ד"ה בא], ובכורות (כ"ב ב' ד"ה תירום), ובספרי מאיר עיני חכמים הארכתי להביא להקות שינויים בין שני התלמודים והמדרשים אשר ישתנו העינים או שמות בעלי המאמרים מהיפך להיפך" ע"ש.

ומה שרמז לחיבורו מאיר עיני חכמים אחר שכוונתו למה שכתב שם (אות מ"ה ערך רב הונא דף קע"ד ע"ש) ע"ש, ועיין בזה בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל' אות ג'), ובחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת כ' אות ה' דף ס"א), ובחיבורי תפארת יצחק (סימן כ"ה דף נ"ט), ובחיבורי יחי יוסף (סימן ו' אות ג'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן כ"ו), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן נ"א דף ר"ד), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב סימן ל"ז ובחיבורי שובי השולמית ח"ח (סימן א') ע"ש, מכל מקום עם האמור דכולא קשוט יומתק הדבר טפי ודוק.

ד.

תמיד (כ"ט א'): "כל העצים כשרין למערכה חוץ משל גפן ושל זית, אבל באלו היו גיליין במרביות של תאנה של אגוז ושל עץ שמן".

וראיתי בספר השל"ה הקדוש מסכת פסחים (דרוש חמישי אות תנ"ד) שכה כתב: "עץ שאכל אדם הראשון לא פרסמו הכתוב שלא להונותו. ואם תאמר שהוא סוד נעלם אינו ידוע איזה

עץ היה - זה אינו, אלא ידוע הוא ואפילו הכי לא פרסמו הכתוב בעבור חלוקת כבוד. ומביא ראייה שהוא ידוע, שהרי מטעם זה אין לוקחין ממנו למערכה מפני שנפגם בחטא אדם, שהיה גפן ונוטה לזית, כדאייתא בברכות (מ' א') וסנהדרין (ע' א') רבי יהודה אמר ענבים שנאמר ענבינו ענבי ראש אשכולות וגו', אותן אשכולות הביאו מרירות לעולם הרי שהוא ידוע, ואפילו הכי לא פירסמו מפני הכבוד, וחטא אדם היה דומה לחטא העגל, כי הוא כאדם עבר ברית, שבאותה שעה מין היה ודוק". [ולא הבנתי מהו שכתב "שהיה גפן ונוטה לזית"].

ועם שאיני כדאי, בענייני איני מבין היטב דברות קדשו ז"ל, שאדרבה הרי היו רגילין להביא עצי תאנה כנ"ל, ולרבי נחמיה עץ הדעת תאנה היה, ולרבינו השל"ה לא היה לקחת מעץ תאנה לעצי המערכה מפני שנפגם בחטא אדם הראשון.

ועיין רש"י ז"ל זבחים (נ"ח א'): "עצי תאנה יפין, בשל תאנה היו רגילין וטעם אגדה הוא שבו היתה תקנה לאדם הראשון ויעשו להם חגורות", וכן פירש הרא"ש ז"ל בתמיד שם, ולכאורה כאן מפורש איפכא דבזה שמביאים מעץ התאנה הוא תיקון לחטא אדם הראשון וצ"ב. **ושמא** תאמר אין הכי נמי לרבי נחמיה עץ הדעת תאנה היה, אבל לדינא לא קיימא לן כוותיה אלא כחולקים עליו.

הא ליתא דכל כי האי דאינו אלא דבר אגדה לא שייך לומר בו הלכה כמאן דאמר פלוני, וכבר הארכתי בזה בחיבורי הנכחי (בסימן הבא), ובפרט לפי מה שלימדנו רבינו השל"ה ז"ל עצמו שם (מסכת פסחים פרק תורה אור אות ט"ו): "המצה נקראת מצה שמורה, וכן ארבע כוסות יין, רומזים יין המשומר, והמצה והיין הם תיקון חטא אדם הראשון, יש אומרים חיטה היה, ויש אומרים אשכול ענבים, ודברי שניהם אמת, להמבין רמזותם, והמצה הוא התיקון של החיטה, והיין הוא התיקון של אשכול ענבים". ודוק.

ומה שכתב השל"ה: "וחטא אדם היה דומה לחטא העגל, כי הוא כאדם עבר ברית, שבאותה שעה מין היה" - עוד עיין בספר של"ה (חלק תורה שבכתב פרשת נח דנ"ה ע"ב בהגהה), ועוד לו שם (פרשת חיי שרה אות ו' ד"ק ע"ב), ומה שכתב בזה למאור הגולה אביר הרועים הגאון רבינו חיים וולאז'ין ז"ל בספר תורה דיליה נפש החיים (שער א' פרק ו' בהגהה) שהאריך לבאר בטוב טעם ודעת דעון העגל כעון אדם הראשון ע"ש, וגם מצאתי בס"ד לאותו גאון וקדוש רבי נפתלי הכהן ז"ל מפפד"מ בספרו המופלא סמיכת חכמים (בהקדמה דמ"ו ע"ב) שהראה נפלאות בתורתנו בפרט זה עיין בדבריו, ועיין למהרצ"א מדינוב ז"ל בספר אגרא דפרקא (אות רי"ט), בהגהות הגאון האדר"ת לזהר הקדוש ח"א (דקל"א ע"ב) צא וראה בדברות קדשם הנפלאים זיע"א, ונתבארו הדברים בחיבורי תורת יעקב (סימן ה' אות א') עיין שם וצרף לכאן.

ה.

ברכות (ס"א א'): "אמר רב יצר הרע דומה לזבוב, ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, ושמואל אמר כמין חיטה הוא דומה שנאמר לפתח חטאת רובץ".

ובתב מהרש"א ז"ל יצר הרע דומה לזבוב כו', שהוא בריה קטנה וחלש ומבאיש דבר חשוב שמן רוקח כן הוא יצר הרע כמו שאמרו בסוכה (נ"ב ב') בתחילה דומה לחוט כו', וקאמר דיושב

בין שני מפתחי הלב כדלקמן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, ושמואל מדמה ליה לחיטה שהוא גם כן דבר קטן ואולי סבירא ליה כמאן דאמר אילן שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היה ועל ידו בא יצר הרע וק"ל". [ובספר תורה תמימה בראשית (פרק ד' אות ט') כמנהגו העתיק דברי מהרש"א בלא להזכיר שמו].

וחושבני דהיה לו לרבינו מהרש"א ז"ל לסיים והא דרב לא דריש כשמואל משום דרב סבירא ליה עץ הדעת אתרוג היה כדכתב מהרש"א ז"ל עצמו תענית (כ"ט ב') ודוק.

וראיתי בספר בן יהודע שם שכה כתב: "ענין דמיון יצר הרע לחיטה, כי ידוע שהחיטה היא מין אילן לדברי רבי יהודה, אך לא נמצא בשום פרי הן של אילן, הן של אדמה, שיש בו ריבוי יגיעה בכמה מיני מלאכות כמו שנמצא בחיטה, חרישה, זריעה, קצירה, דישה, זריה, טחינה, הנפה, לישה, אפיה, עד שנעשית לחם שראוי לאכילה, מה שאין כן בפירות האילן הם יוצאים מן האילן כל שנה ושנה והאדם תולש ואוכל, ויש פרי שצריך בישול שהוא מלאכה אחת ונאכל, והטעם שעשה השי"ת יגיעות בחיטה בכמה מיני מלאכות, מפני כי עץ שאכל אדם הראשון חיטה היה, וכיון שהגיע בה קלקול בראשונה עלולה להיות בה קלקול, וגם קשה להפריד הסיגים בנקל, לכך הרבה בה כמה מיני יגיעות שאז אחר שיטרח ממנה האדם בכל זה כשיאכל ממנה לא יתקלקל, ואם לא היה חטא אדם הראשון היה פיסת בר בארץ שתוציא הארץ גלסקאות, והאדם אוכל בלא יגיעה כלל, ולזה נדמה יצר הרע לחיטה, כמו חיטה דבשביל שנתקלקלה תחילה צריך לאדם יגיעה רבה בתיקון שלה כדי שלא תזיק לו אכילתה, כן היצר הרע אם נתקלקל בו האדם תחילה שגבר עליו והחטיאו, אז כשישוב בתשובה צריך לו יגיעה בתיקונו, דהיינו יגע הרבה עד שיזוכך יצרו ויעשה טוב, מה שאין כן צדיק גמור בנקל יהיה לו זיכוך יצרו ותיקונו".

ודפח"ה, אלא שבעניותי איני מבין היטב, תינח בכל מה שכתב לרבי יהודה דעץ הדעת חיטה היה, אבל מה נעשה עם רבי מאיר דגפן היה, ועם רבי נחמיה דתאנה היה, ולפי הסבר הרב בן יהודע ז"ל גם בגפן ותאנה היה צריך להיות "ריבוי יגיעה", כמו בחיטה אליבא דרבי יהודה דעץ הדעת חיטה היה, ועיין.

ד. בענין כל ימי חיך

דברים (ט"ז ג'): "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". [פשט לשון "כל ימי חיך" היינו תמיד וככתוב במצודת דוד שמואל א' (א' י"א) והגאון הנצי"ב ז"ל דלקמן כתב דהיינו כל שעה].

ושנינו במסכת ברכות (י"ב ב'): "מזכירין יציאת מצרים בלילות, אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות, וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל להביא לימות המשיח עיין שם.

הה | מגיד דבריו ליעקב | חידושי תורה פרשת בראשית

הרי שנחלקו רבותינו התנאים ע"ה, איך לדרוש לשון התורה כשכתוב "כל ימי חיך", אם ימי חיך היינו הימים "וכל" בא לרבות הלילות, ולסברת חכמים ימי חיך היינו עולם הזה, "וכל" בא לרבות ימות המשיח כנ"ל.

והנה בחיבורי הנכחי (בסימן הקודם) הבאתי דברות רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (ג' י"ד) שכתב: "ועפר תאכל כל ימי חיך. יגיד שהעונש הזה לא יזוז ממנו לעולם, ואפילו בזמן המשיח אשר תסתלק האיכה שבין האשה ובין הנחש, כענין שכתוב ושעשע יונק על חור פתן, העונש הזה במאכל העפר לא יזח ממנו עולמית, הוא שכתוב זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן, ונחש עפר לחמו, ועל כן אמר "כל" ימי חיך לרמוז על ימות המשיח, וכענין שדרשוהו ז"ל ביציאת מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך, ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח, וכן אנתנו יכולין להביא בכאן עכ"ל. והועתק בספר ילקוט ראובני שם. ועיין היטב בפירוש הרד"ק ז"ל לבראשית שם, והבאנו לו לרבינו בחיי ז"ל חבירים הרבה מגדולי ישראל נ"ע שגם הם כתבו כדבריו ז"ל עש"ב.

ובס"ד נתעוררתי שאם אכן דורשים אנחנו כל ימי חיך לרבות או כבן זומא או כחכמים, וכפי שהראו לנו רבותינו רבינו בחיי וחבריו גאוני ישראל כנ"ל, אם כן מה נדרוש בשאר הפסוקים שכתוב בהם כלשון הזה "כל ימי חיך", ככתוב בבראשית שם (פסוק י"ז): "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארוה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך", הכא מאי איכא למימר.

ובספר דברים (ד' ט'): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך, ועוד שם (ו' ב'): "למען תירא את ה' לשמר את כל חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובנך כל ימי חיך ולמען יארכן ימיך".

ובן בספר יהושע (א' ה'): "לא יתיצב איש לפניך כל ימי חיך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך", ובספר תהלים (קכ"ח ה'): "יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חיך". בין לסברת בן זומא ובין לסברת חכמים, ועיין.

ושם בספר דברים (י"ז י"ח) גבי מלך כתוב: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם".

ובחיבורי יד סופר ח"ב הנדפס בשנת תשל"ז (סימן ר' אות ד' דף ע"ט) הבאתי דברי רבותינו ז"ל בספרי דברים שם (פסקא קס"א) שדרשו: "וקרא בו כל ימי חייו. ימי חייו הימים כל ימי חייו הלילות", ולכאורה אתיא כסברת בן זומא בההיא דברכות כנ"ל, ויש לדעת חכמים דפליגי מה ידרשו כאן.

וראיתי לגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו לתורה העמק דבר שכתב: "וקרא בו כל ימי חייו, כמשמעו כל שעה שאפשר, כדתנן בסנהדרין (פרק ב') ומשום הכי חז"ל לא דרשו בממקרא זה כמו ביציאת מצרים דכתיב כל ימי חיך לרבות דשם אינו אלא זכירה כרגע בכל יום, מה שאין כן

חידושי תורה פרשת בראשית | מגיד דבריו ליעקב

לו

כאן כמשמעו כל היום" עכ"ל, ואין לשאול והרי אכן בספרי הנ"ל מפורש שגם במקרא זה דמלך וקרא בו "כל ימי חייו" דרשו ימי חייו הימים, כל ימי חייו לרבות הלילות כנ"ל, דלא קשיא כי הגאון הנצי"ב ז"ל כתב דבריו אליבא דסברת חכמים דפליגי על בן זומא ודרשו כל להביא לימות המשיח, שאם תאמר מדוע חכמים כאן בהאי קרא דכל ימי חייו לא דרשי כלל ולא גילו דעתם, עלה תירץ הנצי"ב ז"ל כנ"ל.

ובאמת מצינו עוד מקראות כאלו כמו בספר יהושע (ד' י"ד): "ביום ההוא גדל ה' את יהושע בעיני כל ישראל ויראו אותו כאשר יראו את משה כל ימי חייו", ובספר שמואל א' (א' י"א): "ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו, ומורה לא יעלה על ראשו", ועוד שם (ד' ט"ו): "וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו, והיינו מזמן שנתמנה לשופט כדפרשו המפרשים ז"ל, אבל מכל מקום מה נפרש בכל ימי חייו, וכן בספר מלכים א' (ה' א'): "ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגישים מנחה ועובדים את שלמה כל ימי חייו" ועוד שם (י"א ל"ד. וט"ו ו'), ומלכים ב' (כ"ה כ"ט), וכן הוא בספר ירמיה (ס"פ נ"ב) וכל הענין צ"ב ועיין.

ובני יקרי חו"ב רבי שלום נר"ו הראה לי דברי הגאון המובהק רבי יהודה נגאר ז"ל בכיאוורו היקר אהלי יהודה על ספרי (פרשת ראה דפ"ד ע"ב) שאחר שהזכיר מחלוקת בן זומא וחכמים הנ"ל כתב דהפסוק ועפר תאכל כל ימי חיך אתי שפיר לחכמים לפי דרשתם בבראשית רבה [פ"כ ס"ה ופצ"ה ס"א] שהכל עתידין להתרפא חוץ מהנחש, וזכה בזה לדברי רבינו בחיי ז"ל ודעימיה כדכתיבנא בסימן הקודם ע"ש. [וענין זה דלעולם אין הנחש עתיד להתרפא, אמרו ז"ל גם במדרש תנחומא (פרשת ויגש סימן ח'), ועוד שם (פרשת מצורע סימן ב'), ומדרש אגדת בראשית (פרק ע"ט), ומדרש ילמדנו הנדפס בספר בתי מדרשות ח"א (בראשית סימן י"ב), ומדרש תהלים (מזמור א'), והובא מאמר זה גם בילקוט שמעוני על התורה (רמז ל"א, ורמז תקנ"ח) ובילקוט שמעוני נביאים (רמז שפ"ג ורמז תק"ט ורמז תרי"ג) עיין שם].

עוד כתב באהלי יהודה שם: "ויש לחקור לסברת חכמים [בברכות שם שדרשו כל להבא לימות המשיח] מאי דרוש בקרא והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, ולקמן (פרשת שופטים תני סתמא ימי חיין הימים כל ימי חייו הלילות" עכ"ל, וזה כבר אסברא ניהלן הגאון הנצי"ב ז"ל וכנ"ל, והוסיף באהלי יהודה שם: "ובספר יהושע (א' ה') נמי כתיב לא יתיצב איש לפניך כל ימי חיך", ולא תירץ, וכבר הרגשתי בזה לעיל, ובעניותי יש מן אצלי התימה שלא הזכיר לכל הני קראי מהתורה נביאים וכתובים שהבאתי הן גבי כל ימי חיך, והן כל ימי חייו וכנ"ל.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן רו

שמן זית

שנשתכח הימנו כבר שבעים שנה", בזה מבטל ומסלק השכחה שהיא מצד הסט"א ושהיא הגורמת מיתה, זוכה לחיים ודוק. [נמצאתי בפירוש רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית (ל' י"א דף רכ"ח) שכתב: "הרגיל בשמן זית בקי ברזי תורה" ע"ש].

ולבאורה לפי דרכו זו נלמד שבכל הדברים הגורמים לאדם זכרון שזוכר תורתו ואינה משכחה - בזה עצמו יזכה לאריכות ימים ושנות חיים, ועיין.

ובמסכת עבודה זרה (י"ט א'): "מאי דכתיב לא יחרוך רמיה צידו, לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי", ופירש רש"י: "צייד הרמאי, שמרמה אנשים להראות כמה אני חכם להעמיד גירסות הרבה, והוא משכח ומקצר ימיו, דכתיב כי הוא חייך ואורך ימך", וכיוצא בזה בעירובין (ג"ד ב') ורש"י שם ודוק היטב.

כתב הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו נפש היפה (מערכת ש' אות ט"ז): "כתב הרב מר אבי בספרו נפש חיים (מערכת ש' אות נ' דר"ט רע"ב) השכחה כיון שהיא מצד הסט"א - גורמת מיתה, כמו שאמר הכתוב רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים, ועל פסוק זה תנן במסכת אבות (פ"ג מ"ח) דמתחייב בנפשו ע"ש, לעומת זה הרגיל בשמן זית, שהוא השמן הטוב, שממנו היו מסתפקים במקדש למנורה ולמנחות כנ"ל, ולהדלקת נר שבת, כמו שכתב בשלחן ערוך או"ח (סימן רס"ד ס"ו), זוכה לברכה וחיים, דהוא שלם בגופו, ובזה יאר פניו אור פני מלך חיים" עכ"ל.

ומבואר בדבריו חידוש, שעצם זה שאדם משתמש ורגיל בשמן זית, דרב גובריה ונפיש חיליה לזכרון האדם, כאומרם במסכת הוריות (י"ג ב') "שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה", ופירש בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל שם: "משיב, מחזיר את הלימוד

סימן רח

שם רשעים

רשע, גורם לו קיצור שנים רח"ל, ועיין בספר חסידים (סימן רמ"ד) ואילך שהאריך למאוד דשמא גרים ע"ש, ובשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן ק"א) ע"ש.

יומא (ל"ח ב'): "על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה, ועל בן קמצר וחביריו נאמר ושם רשעים ירקב, מאי ושם רשעים ירקב אמר רבי

כתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תת"ר דפוס ברלין): "חנוך ולמך קצרו ימים, חנוך לפי ששמו כשם חנוך בנו של קין, ולמך לפי ששמו כשם למך בנו של משותאל וקין בניו, וכתוב ושם רשעים ירקב, אבל צדיקים זכר צדיק לברכה".

ומכאן אנחנו למדים דהקורא לבנו בשם של

נחשבו ואין נכנסים בסוג רשעים ונמשל כבהמות נדמו, והרב יפה ללב חלק עליו וכתב לתרץ באופן אחר ע"ש. [מה שכתב הרב מלאכת הקדש דבשמת בת ישמעאל היתה מקטרת בשמים לעבודה זרה - בדברי רש"י בראשית (לו"ב) מתבאר דעל בשמת בת אילון החיתי אמרו כן, ולא על בשבת בת ישמעאל ע"ש].

ומבואר שהרב מלאכת הקדש כתב לחלק כסברת הרב פלא יועץ, אלא

שבניתי תמה אני על עצמי, שהרי מדברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל שהקשו מעפרון, ולא מצאו תירוץ אלא הגיהו דברי התלמוד שעפרון גרסינן ולא עפרון, רואה אתה שאינם סוברים כחילוק זה דרק ברשעי ישראל אמרינן כן ולא ברשעי גויים, ותימה שכל שלשת הרבנים הגדולים הנ"ל לא הזכירו דברי התוספות וצ"ב. [ועוד יש להתבונן בכל הדברים שביפה ללב שם וצ"ב].

קידושין (ט"ל רע"א): "אמרי חריפי דפומבדיתא אין ערלה בחוץ לארץ". ופירש רש"י ז"ל: "חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה דפומבדיתא" עכ"ל. ומקור דברי רש"י ז"ל בתלמוד ערוך סנהדרין (י"ב ב) ע"ש.

ונתעוררתי היאך אבימי קרא שם בנו **עיפה**, והלא **עיפה** היה בנו של מדין

כמפורש במקרא בראשית (כ"ה ד) וישעיה (ס"ו) ועיין בפירוש רש"י ז"ל שם. [וכן נזכר שם עיפה ביבמות (ק"ט ב), ושבועות (כ"ח ב) ועיין בפירוש רש"י ז"ל שם, ועיין בספר תולדות תנ"י בערכו ודוק].

ולומר דלא על שם בני קטורה נקרא עיפה, אלא על שם עיפה פלגש כלב כמפורש

בספר דברי הימים א' (ב' מ"ו), אלא שעדיין צריך טעם שהיא למה היא נקראה בשם עיפה,

אלעזר רקיבות תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמייהו, ופירש רש"י ז"ל: "רקיבות, רדוליא, חלודה דהווי בכלי ברזל שאין משתמשין בו: "דלא מסקי בשמייהו לא יקרא אדם לבנו שם של אדם רשע". [ויש לדקדק בלשון רש"י ז"ל שכתב לא יקרא אדם לבנו שם של אדם רשע, ואטו לבתו מי שרי, ועיין לקמיה, ולכאורה היה לו לרש"י להוציא בלשון הכולל הן בנו הן בתו, והיה כותב לילדיו והכל בכלל ועיין].

מגילה (י' סע"ב): "רבה בר עופרן פתח וכו', וכתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל (שם ד"ה רבה): "רבה בר עופרן גרסינן ולא גרסינן בר עפרון דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו". ועיין בזה בגליון הש"ס לגרע"א ז"ל שם, ולגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס לתוספות שבת (י"ב ב) ע"ש.

ובא לידי קצת ספר הנדפס מכתב יד, לרבינן חסידא הגאון רבי אליעזר פאפו ז"ל הוא שו"ת פלא יועץ וראיתי שם (סימן נ"ג דף ש"א) שברשימותיו שמצאו על דף השער כך כתב: "רבה בר עפרון אמר משום רבי אליעזר מגילה פרק א' [י' א'] בספר עין יעקב (מאמר כ' כצ"ל), וקשה דהא קיימא לן דלא מסקינן בשמייהו כדאיתא ביומא [ל"ח ב'], ונראה דהיינו בשם ישראל רשע" עכ"ל.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאגי ז"ל בספרו יפה ללב ח"ג (בהשמטות דקמ"ח ע"ב) שהביא דברי הרב מלאכת הקדש (פרשת וישלח דמ"ו סע"ג) שעמד איך שלמה קרא לבתו בשמת ככתוב בספר מלכים א' (ד' ט"ו), והוא שם בשמת בת ישמעאל שהיתה מקטרת בשמים לעבודה זרה, ותירץ דהא דאמרו דלא מסקי בשמייהו דרשעים היינו דווקא רשעי ישראל, מה שאין כן בזרע **עשו** ו**ישמעאל**, כאפס ותוהו

כדכתיבנא, ולית ליה מה שרצינו לחלק, שהרי גבי קרח אלוף עשו לא מצינו שהיה רשע, ועם כל זה תלה רבינו החתם סופר ז"ל דשם זה גרם לקרח לעשות מה שעשה, ולדבריו תקשי נמי איך קרא רחבה לבנו עיפה.

וצריך לומר דאף שלא נזכר להדיא שקרח אלוף עשו רשע היה, מכל מקום ילמדו עליו אביו וכל אחיו שכולם נואפים היו וכמפורש בפירוש רש"י והרמב"ן ז"ל בראשית (שם), והרי קרח זה עצמו ממזר היה וכמו שאמרו בבראשית רבה (פ"ב ס"ב) ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שם, מה שאין כן גבי עיפה בן מדין בן אברהם אבינו, וצע"ע. [ח"י כסלו תשמ"ה].

ואחר כך עלה בדעתי בס"ד שאפשר לומר שרחבה לא קרא לבנו עיפה לפי הנקוד שכתוב במקרא דהיינו אות ע' מנוקדת בצירה, והאות פ' מנוקדת בקמץ, אלא רחבה קרא לבנו בניקוד אחר כגון האות ע' מנוקדת בחיריק, והאות פ' מנוקדת בסגול, וכל כי האי לית לן בה ולא נקרא שקורא בשם של רשע ושרי ודוק.

ועל פי דרכינו זו יש ליישב נמי הערת רבותינו בעלי התוספות ז"ל מההיא דרבה בר עפרון, דלעולם אפשר להשאיר הגירסה הישנה על עומדה עפרון, והכי נמי מצאתי בס"ד שהגירסה במדרש אגדה למגילת אסתר, אלא רק יש לשנות הנקוד, כגון האות ע' מנוקדת בצירה והאות פ' בקמץ וכיוצא בזה דוק ועיין בה. [נכבר הבאתי בחיבורי שם בצלאל (סימן ו) דברי הרז"ה בעל המאור ז"ל שאין לנו קבלה איך לקרוא דברי התלמוד, ועיין שם מה שציינתי בזה בס"ד].

ושמחתי למצוא כדברי שכן תירץ בספר גליוני הש"ס ליומא שם שכל דשונה הניקוד

ועיין. [ואין נראה לי לחלק שאם השם של זכר מותר לקרוא לנקיבה בשם זה, ולא נקרא דמסקינן בשם רשע אלא כשקורא במינו, זכר לזכר ונקיבה לנקיבה, דזיל בתר טעמא, ועיין תוספות מגילה שם ודוק היטב].

וחשבתי לומר דאין הכי נמי לקרוא בשם של גוי לית לן בה ומותר, ורק בשם של רשע אין לקרוא, כאומרם ביומא (שם) שם רשעים ירקב, ואכן עפרון רשע הוה, וכדרשתם ז"ל בבבא מציעא (פ"ז א): "**רשעים** אומרים הרבה ואפילו מעט אין עושין מנא לן מעפרון", ובמדרש אגדה בראשית (כ"ג ט"ז) אמרו דאברהם אבינו ע"ה היה שוקל את הכסף לעפרון, ועפרון היה **גונב הכספים** ולפיכך עפרן חסר וא"ו ע"ש, והיינו דאמרו התוספות ז"ל דלא גרסינן עפרון משום דלא מסקינן בשם של רשע, אבל לקרוא בשם של גוי אם אינו רשע שרי, ולפיכך קרא רחבה לבנו בשם עיפה ודוק.

מיהו ראיתי לרבינו הגדול החתם סופר ז"ל בחידושו על התורה (ר"פ קרח, הוצאת הגרי"נ שטרן ז"ל) שכתב: "קרח בן יצהר, אני תמה על הצדיקים בני לוי שקראו שם בנם קרח, שהוא שם מאלופי עשו [בראשית ל"ו ה'] וקיימא לן רשעים לא מסקינן בשמיהו, וחזי מה עלתה לו. ואולי היינו דמשמיע לן קרא דמייחסו לקרח עד לוי, לומר שאף על פי שהיה חוט משולש מכל מקום ניתק מהרה על דאסיקו בשמיה של רשע, וזהו **ויקח קרח**, זה השם קרח לקח כל מה שהיה לו להתקדש על ידי שהיה בן יצהר וקחת ולוי אבותיו, וזה השם קרח לקח הכל", ועיין עוד לחתם סופר ז"ל בספר תשובותיו אה"ע (ח"ב סימן כ"ב ד"ה וכל זה) ע"ש.

ולכאורה מבואר יוצא מדברות רבינו החתם סופר ז"ל דלא סבירא ליה

וכו', וברור אצלי שטעמו משום דלא מסקינן בשם רשע, והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל נהג סלסול בעצמו שזוהר אפילו בכזאת ודוק.

ובגוף הענין שלא יקרא בשם רשע - עיין לגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בספר תשובותיו יהודה יעלה או"ח (סימן קצ"ט), ושו"ת תירוש ויצהר (סימן ק"ח), ושו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן ס"ו), ובספר פרדס יוסף ח"ב בהערות הגאון אדמו"ר מגור ז"ל שבראש הספר (ד"ב ע"ב), ומה שכתב שם שהתוספות בשבת (י"ב ב') הקשו איך קראו לרבי **ישמעאל** בשם זה ע"ש, לא מצאתי כן בתוספות שם (ד"ה שבנא) שהקשו כן על רבי ישמעאל ע"ש, אבל כן הקשו תוספות ישנים ותוספות רא"ש יומא (ל"ח ב'), ונתבאר במקומו בס"ד.

לית לן בה, ותלי"ת, ועוד רשום אצלי שיש לעיין בקובץ התורני "כרם שלמה" דבאבוב מה שכתבו גבי רבינו יהודה בן "בלעם", וכעת אין הקובץ הנ"ל תחת ידי.

ודע דראיתי לגאון עוזינו רבי חיים פאלאגי ז"ל הנהגה [ולפי מיעוט ידיעתי לא מצאתי לו חבר לפי שעה] שאינו קורא ומשתמש בשם **קרח**, וכשהוא צריך להשתמש בשם זה, מחליף דבר ואומר **בן לוי**, ולדוגמא בעלמא אציין לספרו נפש חיים (מערכת ת' אות ל"ה): "נראה לפרש פשט המדרש רבה פרשת **בן לוי**" וכו', וכן כתב בספרו כף החיים (סימן ט"ז אות י"ט), וכן בספרו עיני כל חי (דק"ה ע"א ד"ה רבי), ובהגהותיו חיים ומזון לזהר חדש (אות קפ"ג ואות קפ"ח) ע"ש, ושם בכף החיים (סימן י"ז אות י"ח) כתב: "ובילקוט ראובני סדר **בן קהת**"

סימן רמ

שנאת הבריות

ועוד ראיתי שכתב במדרש שמואל שם: "והחסיד כתב כי אלו המידות כלולות זו בזו כי מעין הרע יבא להתאוות לשל חבירו, ועל זה ישנאוהו הבריות וזיקוהו, ויצא מן העולם בלא עיתו". ויש מפרשים כי הוא שונא הבריות ואינו מוצא חבר שיתחבר אליו, ולא מי שיגלה לו סודו, ולא יהיה לו נחת רוח, ויחלה נפשו ויתקצרו ימיו מן הדאגה ע"ש. ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (ערך דאגה וערך שמחה) וצריך לכאן.

ומצאתי לרבינו מהר"ל ז"ל בספר גור אריה בראשית (ל"ז ב') שכתב: "ודע כי לפעמים אדם שונא את אחר מפני שאין דעתו נוחה הימנו, ואין נקרא שונא הבריות עכ"ל. [וצ"ב].

אבות (פ"ב מ"א): "רבי יהושע אומר עין הרע, ויצר הרע, ושנאת הבריות, מוציאין את האדם מן העולם".

ופירש רבינו עובדיה ז"ל: "שנאת הבריות, אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות וגורם שהכל שונאים אותו".

ובתב בתוספת יום טוב: "מה שכתב הר"ב אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות - כתב במדרש שמואל שיש מפרשים שהכל מקללין אותו ותחול עליו קללתם ויצא מן העולם, שהרי אמרו חז"ל אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך וכו'". והם דברי הרשב"ץ ז"ל בפירושו לאבות שם.

חידושי סוגיות

(ביצה ל"ו א', ל"ו ב')

א. בענין דבורים אם חשיבי יש במינן ניצוד

[מנוחת שלום חי"א סי' יט]

ומרן ז"ל בבית יוסף אורח חיים (סימן שט"ז ד"ה וכתב בעה"ת) כתב: "אי נמי דעד כאן לא אסר רבי שמעון לפרוס מחצלת על הכוורת בפסיק רישיה, אלא בדבורים שבמינן ניצוד, אבל זכובים שאין במינם ניצוד כל שאינו מתכוון שרי, ואף על פי דפסיק רישיה הוא" עכ"ל. ומבואר באר היטב שדעת מרן ז"ל דדבורים מקרי במינן ניצוד ודוק.

ולאמור לכאורה תימה רבתי היא, דהלא לכאורה נסתרים דברי מרן ז"ל מסוגיא ערוכה דקריא בחיל **דבורים אין במינם ניצוד**, וכבר ראיתי בבית חדש (שם) שתמה על דברי מרן ז"ל וכתב דהוי כשגגה היוצאת מפי השליט מה שכתב מרן ז"ל דדבורים מיקרו במינו ניצוד, שהרי בגוף הסוגיא דביצה דלעיל מבואר דדבורים לאו במינו ניצוד ע"ש, ועיין גם למהרש"א ז"ל ולמהר"ם שיף ז"ל ביצה (שם) מה שכתבו בזה.

ונראה דמרן ז"ל פירש דברי התלמוד דפריך מאי קא משמע לן פשיטא, ומשני מהו דתימא במינו ניצוד אסור שלא במינו מותר ושרי לפרוס מחצלת על גבי הכוורת משום דדבורים לאו במינו ניצוד קא משמע לן, שפירושו קא משמע לן דדבורים במינן ניצוד, ולא כרש"י ז"ל שפירש קא משמע לן דאסור, ועיין בנושאי כלי השלחן ערוך (שם) שכתבו כן,

שבת (ק"ו ב'): "תנו רבנן הצד חגבין גזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאין במינו ניצוד פטור".

ביצה (ל"ו א'): "פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוון לצוד" וכו'.

ומסיק תלמודא וקאמר: "לעולם כולה רבי יהודה היא, והכא במאי עסקינן דאית בה חלונות, ולא תימא לרבי יהודה ובלבד שלא יתכוין לצוד, אלא אימא ובלבד שלא יעשנה מצודה".

ותו פריך עלה: "פשיטא", ומשני תלמודא: "מהו דתימא במינו ניצוד אסור שלא במינו ניצוד מותר קא משמע לן".

ופירש רש"י ז"ל: "מהו דתימא דבר שבמינו ניצוד שדרך לצוד את בני מינו כגון חיה ועוף אסור, אבל האי דאין במינו ניצוד שרי קא משמע לן".

ופשט דברי רש"י ז"ל דהיינו אבל האי דבורים שאין במינם ניצוד מותר, וקא משמע לן **דאסור**, אבל אין הכי נמי דבורים מינם אינו ניצוד הוא, וכן מפורש שם בפירוש רבינו חננאל ז"ל: "ואין הדבורים יכולים לצאת ונמצא כצד בשבת, ואף על פי שאין במין **הדבורים ניצוד**" ע"ש.

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מב

כתובות (נ"א ב' ד"ה וחכ"א) ורש"י כריתות (ז' א'), ועיין רש"י שבת (פ"ד בסופו ממש), וכן כתב הרשב"ם ז"ל בבא בתרא (קכ"ז ב' ד"ה ולרבי מאיר), וכן כתבו התוספות ז"ל עירובין (צ"ט רע"א ד"ה או הוא), ויומא (י"ב א' ד"ה הא), ויבמות (ל"ו ב' ד"ה חיווק) וכתובות (ל"ו א' ד"ה ואם), וחולין (צ"ב ב' ד"ה אמר), וכן כתב הרא"ש ז"ל בפירושו לנדרים (י"ג א' ד"ה מאן) ובתוספותיו ליבמות (ל"ו ב'), וכן כתב הר"ן ז"ל נדרים (פ"ז ב' ד"ה ור"מ). ועיין תוספות בבא מציעא (פ"ב ב' ד"ה סבר), ועוד הרבה הרבה, וכמבואר בארוכה בקונטרס כללי התלמוד דילן בס"ד ואכמ"ל.

ולפי זה הא דאמור בכרייתא בשבת (שם) **וחכמים** אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאין במינו ניצוד פטור היינו התנא רבי יהודה, ודוק.

והשתא יש לשאול לפי פירוש רש"י ז"ל בביצה, דההיא ברייתא דאוקמה תלמודא **כרבי יהודה** וכמפורש שם, אתיא לאשמועינן דלא תימא דכל שבמינו ניצוד אסור ושלא במינו ניצוד מותר אלא אף שאין במינו ניצוד פטור אבל אסור, ותקשי לך דאכתי מאי קא משמע לן והא אמרה רבי יהודה חדא זימנא בההיא ברייתא דשבת וכמפורש לעיל, ואמאי איכפל תנא לאשמועינן תו הך מילתא.

ותו איך סלקא דעתין למימר דאין במינו ניצוד מותר לרבי יהודה, ומחמת כן הוצרכה הברייתא להוסיף ובלבד שלא יעשנה מצודה לאוריי לן דלרבי יהודה כל שאין במינו ניצוד אסור, דמעיקרא מהיכי תיתי לאסוקי כן אדעתין, אחר שבמקום אחר איתמר ברייתא דחכמים דרבי מאיר שהוא רבי יהודה כבר קא משמע לן דלא תימא כן.

ומשום הכי יש לפרש הברייתא כביאור מן ז"ל וכמו שפירש כבר הרא"ה ז"ל,

ועיין משנה ברורה (שם אות י"ג), ובשער הציון (שם אות ט"ו), עיין שם.

ואבן כבר מתבאר בדברי רבינו הרשב"א ז"ל שדבורים מיקרו במינן ניצוד, וכמו שכתב בספר שיח השדה ח"ב (קונטרס קרני חגבים סימן ו' דקכ"ה ע"ב) ע"ש.

וגדולה מזו כי כבר מצינו אחד מתקיפי קמאי דקמאי הוא רבינו הרא"ה ז"ל בחידושיו למסכת ביצה (שם) שביאר דברי התלמוד להדיא כמרן ז"ל דקא משמע לן דדבורים יש במינן ניצוד, וכדכתב בספר אמרי בינה או"ח (הלכות שבת סימן כ"ט ד"ה ואולם), ואם כן אין כאן שגגה ח"ו בחיק מרן ז"ל ודבריו נכונים כדרכו הטובה ורגלי חסידיו ישמור ודוק.

מיהו הא צריך ביאור מדוע נייד מרן ז"ל מלפרש כרש"י ז"ל, דההוה אמינא היתה דבורים שלא במינו ניצוד מיקרו ושרי, וקא משמע לן ההיא ברייתא דאף על פי דדבורים לאו במינן ניצוד מכל מקום אסור.

ובס"ד נלע"ד לומר דהנה כבר הבאנו בראש דברינו הא דתניא בשבת (ק"ו ב'): "תנו רבנן הצד חגבים גזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאין במינו ניצוד פטור". ופירש רש"י ז"ל: "כל שבמינו ניצוד כגון חגבים וגזין, וכל שאין במינו ניצוד צרעין ויתושין שאינם לצורך" ע"ש.

מודעת זאת בכל התלמוד דסתם "חכמים" דרבי מאיר, הוא התנא רבי יהודה, וכמבואר באר היטב בדוכתינן סגיאין, עיין כתובות (כ"ד א'), סוטה (ח' א'), סנהדרין (מ"ה א') ע"ש, וכן כתבו במפורש רבותינו הראשונים ז"ל עיין רש"י פסחים (י"א א' ד"ה רבנן) ורש"י

עוד יש לעיין מההיא דשנינו בשבת (קכ"א סע"א): "כופין קערה על גבי עקרב שלא תישך, אמר רבי יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חוששני לו מחטאת".

ויש להבין אמאי לרבי יהודה חייב חטאת אף דסבירא ליה מלאכה שאין צריך לגופה חייב עליה, מכל מקום הלא אין במינו ניצוד, וצריך לומר דההיא סברת רבן יוחנן בן זכאי וליה לא סבירא ליה, ועיין בחידושים המיוחסים לר"ן ז"ל (סו) וצע"ע.

דקא משמע לן דאף דבורים מיקרו במינן ניצוד, ואתי רבי יהודה אגב אורחיה להשלים מה שאמר בבריתא דשבת שיתושין וצרעין לא מקרו במינם ניצוד וחגיבין וגזין במינם ניצוד מיקרו, והוא הדין נמי לדבורים ודוק.

ולפי פירוש רש"י ז"ל צריך לדחוק ולומר דהתם בביצה חכמים דרבי מאיר לאו רבי יהודה הם, או אולי דאשכחנא כזאת שהברייתות ישנו פעמים אותן דין ולא שייך לשאול והא תנינא חדא זמנא רק בדברים שנשנו במשנה, ועיין היטב שבת (קמ"ה א) ודוק.

ב. בענין טיפוח וסיפוק כף אל כף בשמחת תורה

[עדות ביעקב ח"א סי' לא]

תשל"ח.

טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה, ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וקוראים לאחרים לעשות משתה, ועוד נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל, ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו".

ובספר משנה ברורה שם (אות ה'): "לפי ששמחין, ולכבוד התורה מותר לרקד ביום טוב, אבל לגמר מוגמר דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים אסור", והוסיף בשער הציון שם (אות ה'): "ולכאורה הוא הדין דמותר נמי לספק כף אל כף [פרי מגדים אשל אברהם]".

ומדקדוק לשונו הטהורה שכתב לכאורה הוא הדין דמותר וכו', משמע דמספקא ליה ולא ברירא ליה מילתא, וככתוב בשו"ת

ביצה (ל"ו ב'): "כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות, משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב, ואלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין" וכו'.

ופירש רש"י ז"ל: "ואלו הן דברים שאסורין משום שבות, שהטילו עליו חכמים לשבות מהן, ואין בעשייתן שום מצוה: אין מטפחין, ביד, ואין מספקין על ירך, ואין מרקדין, ברגל, וכולן לשמחה ולשיר, ובתלמוד מפרש גזירה שמא יתקן כנגדן כלי שיר, דקא עביד מנא". [וכן הוא בפירוש המשניות לרמב"ם מטפחין הוא ההכאה יד על יד", ובלשון הרע"ב ז"ל כף על כף, ועיין תוספת יום טוב שם].

ורבינו רמ"א ז"ל כתב בהגה על שלחן ערוך או"ח (סימן תרס"ט סעיף א'): "קורין יום

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מד

לפני הספרי תורה שמח מאוד, ברוב עוז וחדוה, וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת, ומספק כף אל כף, ומפזז ומכרכר בכל עוז לפני הספרי תורה, ומפורש מעשה רב מרבינו הגר"א ז"ל שהוא עצמו היה מספק כף על כף בשמחת תורה ותו לא מידי, ולא ידעתי מדוע רבינו המשנה ברורה שהיה דבוק ואדוק טובא במשנת הגר"א ז"ל, כאן לא הביא דברי מעשה רב, ורק בלשון "לכאורה" אפיק להיתר זה להכות כף על כף בשמחת תורה וצ"ב.

והיותר מתמיה שראיתי ש"אחרונים" שכתב המשנה ברורה שהתירו בשמחת תורה טיפוח דהיינו להכות כף אל כף הוא רבינו **הפרי מגדים** שם (סימן של"ט משבצות זהב אות ב') והובא בכף החיים שם (אות י'), ואילו בסימן תרס"ט רבינו **הפרי מגדים** עצמו באשל אברהם שהביאו בשער הציון בלשון "לכאורה" הוציאה, ועיין.

והנראה שכך מנהגו של עמוד ההוראה רבינו הפרי מגדים ז"ל שעם שהדברים ברורים אצלו, מכל מקום משתמש בלשון ספק ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב קונטרס דיני ערב פסח שחל בשבת (אות ג' הערה ד' דף ס"ז), וכן כתבו בשדי חמד (מערכת ס' כלל כ' ד"ה ומרן) ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים יו"ד (סימן ק"י אות מ"א) עיין שם.

ולפי זה אף שהפרי מגדים בסימן תרס"ט כתב "לכאורה", מכל מקום כוונתו דמותו ממש, וכמפורש בדברי עצמו בסימן של"ט וא"ש, זה הנלע"ד. [ועיין בחיבורי אות יעקב (דף צ"ו, ודף ק"ה), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ח) ואכמ"ל].

ומו"ז הגאון ז"ל בספרו כף החיים (סימן תרס"ט סוף אות ל"ג) כתב: "היתירו לאבל תוך שנים עשר חודש על אביו לשבת בהיכל ליל

ערוגת הבושם או"ח (סימן ק"ג) פוסק שכותב "לכאורה" מבואר שלא החליט הדבר ע"ש, ועיין פתחי תשובה אה"ע (סימן קנ"ח אות א') ע"ש. [ועיין שדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות ח') ובחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דני"ד רע"ב) ודוק].

והנה בשלחן ערוך (סימן של"ט סעיף ג') כתב מרן ז"ל: "אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין בשבת, גזירה שמא יתקן כלי שיר".

ושם במשנה ברורה (אות ח') כתב: "ולא מרקדין, וביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה משום כבוד התורה כיון דלית בזה אלא משום שבות, אבל בשאר שמחה של מצוה כגון בנישואין אסור, וגם לכבוד התורה אין כדאי להתיר אלא **טיפוח** וריקוד, ולא קשקוש בפעמונים וזגים, וכל שכן שאר כלי שיר דאסור [אחרונים]" עכ"ל.

הרי שבמשנה ברורה כאן התיר טיפוח בשמחת תורה בשופי ובלא שום ספק ופקפוק, וטיפוח היינו לספק ולהכות כף אל כף כדכתב מרן ז"ל שם להדיא, ועיין כף החיים (שם אות ח'), וכבר הבאתי כן משם רבותינו הראשונים כנ"ל, וזה לא כדכתב המשנה ברורה בסימן תרס"ט הנ"ל: "ולכאורה הוא הדין דמותו נמי לספק כף אל כף" דמשמע דמספקא ליה מילתא, וצ"ב.

ועוד יש לי להבין מדוע רבינו המשנה ברורה ז"ל לא הביא מעשה רב דרבינו הגדול הגר"א ז"ל וככתוב בספר "מעשה רב" (סימן רל"ג דף כ"ב): "הגר"א ז"ל בחג הסוכות היה שמח מאוד, וביותר בשמיני עצרת, כי על פי הסוד הוא יותר יום שמחה מכל ימי החג, ובשמחת תורה, היו מקיפים הבימה עם הספרי תורה שבע פעמים וכו', והוא ז"ל היה הולך

בשמחת תורה אסור לטפח, ורק לרקוד מותר עיין שם בתורת שבת, ובזה אפשר להבין חומרת מרן מהר"א זצ"ל" עד כאן.

ובראותי הדברים תמהתי מה דמיון הוא שאם בשמחת תורה מותר לטפח מינה נמי נתיר לצורך שמחת חתן, ואטו לא שאני לך בין כבוד תורה לכבוד בשר ודם, והרי אפילו כבוד תורה דיחיד חמור עיין מגילה (ג' ב'), ואם כן מה דמות יערוך להתיר טיפוח דחתן מהא דמותר לטפח לכבוד התורה בשמחת תורה, אתמהא.

ועיינתי בגוף ספר תורת שבת לאותו גאון מובהק רבי יעקב ווייל ז"ל ושם אות ה' שציין הרב הנ"ל לא ראיתי מאומה מנדון דידן, ואדרבה שם בתורת שבת יצא להקל ולומר דבזמן הזה לא מחינן באלו המספקין ומרקדין בשבת, כיון שהדור פרוץ ואין שומעים לקול המוכיחים טוב יותר שלא למחות מאחר שידוע שאין הדברים נשמעים ע"ש.

שוב ראיתי בתורת שבת שם אות ב' שכתב: "אין מטפחין להכות כף על כף ולא מספקין ולא מרקדין אם לא בשמחת תורה דשרי לרקד לכבוד התורה, ולפי זה יש לומר דהוא הדין לשמחת חתן וכלה, ולפי זה הוא הדין שמטפחין, וצ"ע שבהלולא דרבי שמעון בר רבי היו מטפחין רק באחורי ידם, כמו שכתב הבית יוסף, דמאי שנא בין ריקוד לטיפוח, וצריך לומר דלכבוד התורה התירו יותר, או יש לומר דשם שלא ביום החופה היתה, ולכן מביא הירושלמי ראייה לדבריו מהלולא דבי רבי ולא נאמר מצוה שאני, והעיקר שאין זה ריקוד גמור הנאסר כדאמרינן בירושלמי, ולכן יש לומר שהטפוח אסור" עד כאן דבריו.

שמחת תורה ורוקדים **ומספקים** לפניו, ומתבאר דנהגו לספק דהיינו לטפוח כף אל כף בשמחת תורה, וכך המנהג ופוק חזי מאי עמא דבר, ותו לא מידי. [ומה שכתב ומספקים לפניו כלומר שמספקים לכבוד ספר תורה בפניו של האבל ובנוכחותו].

ובשנת שנו"ת לפ"ק גרפס הספר החשוב "ארחות רבינו" ח"ב, וראיתי שם בעניני שמחת תורה (אות כ"ג דף ש"ד) שהביא בזה מעשה רב, וכה כתוב שם: "אמר לי הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א פעם אחת בשמחת תורה טפח בידיו בשינוי, וראה זאת מרן החזון איש זצ"ל ואמר לו מותר לטפח ואין לעשות שינוי" ודוק היטב.

ועכשיו יצא לאור הקובץ התורני המאיר "אור הצפון" דבעלזא (גליון ט"ו דנ"ב ע"א אות ג), וראיתי שם למעלת ידידי הגאון מהרש"ק גראס הכהן שליט"א שכה העיד וכתב: "כ"ק מרן מהר"א מבעלזא זצ"ל הקפיד מאוד בשמחת תורה שלא יכו כף אל כף, ואמר שלא רק בשבת אסור הדבר אלא גם ביום טוב, וידוע דמרן מהר"א זצ"ל לא החמיר סתם ולכל דבר מדבריו היה מקור.

והנה אף על גב דהמגן אברהם (סימן תרס"ט) כתב דמותר לרקוד לכבוד התורה בשמחת תורה, ועיין בפרי מגדים שם דאם מותר לרקוד מפני כבוד התורה, אז מותר גם להכות כף על כף, וכן פסק שם המשנה ברורה (שער הציזין אות ב') עיין שם.

ברם מצאתי בספר תורת שבת (סימן של"ט אות ה') שכתב דאין הכי נמי אם נאמר שבשמחת תורה מותר לטפח, אם כן הוא הדין לצורך שמחת חתן מותר, והבית יוסף שם הביא ירושלמי דאסור לטפח לצורך שמחת חתן אלא כלאחר יד ע"ש, על כן מסיק דגם

על כל פנים במילתא דרבנן כגון דא, וראינו מעשה רב דרבינו הגר"א ז"ל שעשה מעשה בעצמו והכה כף על כף, והחזון איש ז"ל שהתיר בשופי לטפח בשמחת תורה בלא שינוי, כנ"ל, אם כן יש לומר מותר לטפח כף על כף בשמחת תורה לכבוד התורה, ופוק חזי מאי עמא דבר, זה הנלע"ד.

הרי שהוא ז"ל עצמו כתב דלכבוד התורה התירו יותר והרגיש במה שרציתי לומר, ומה שסיים וכתב "ולכן יש לומר שהטפוח אסור" רוצה לומר לחתן, אבל לגבי שמחת תורה לא ראיתי שם שהסיק שאסור לטפח ושרק לרקוד מותר כמו שהביא מעלת הגאון הנ"ל, וצ"ב.

ג. בענין איסור מקח וממכר בשבת

[עדות ביעקב ח"א סי' לב]

ותמה אני על עצמי שאין גם אחד מהם שהזכיר דברי רש"י ז"ל שם בכיצה (כ"ז סע"ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל אין פוסקין דמים לכתחלה על הבהמה ביום טוב" ופירש רש"י ז"ל: "אין פוסקין דמים, דמקח וממכר בשבת וביום טוב אסור בספר עזרא", ועיין לגרע"א ז"ל בגליון הש"ס שם, ולגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל במסורת הש"ס ביצה שם, ובספרו יש סדר למשנה על מסכת ביצה (ספ"ג): "ואל תתמה מה שרש"י ז"ל פירש כאן מקרא דעזרא והתם ממקרא דישעיה, ועוד התם פירש עוד טעם אחר משום גזירה שמא יכתוב והכא לא כתב כן - דע שכך דרך רש"י ברוב פעמים אין מספר ועל פי הרוב המה מצויינים כהלכה בחיבורי תקוני כלי שרת בס"ד עכ"ל. [מה שכתב שכן דרך רש"י שמשנה פירושו וכו'] - עיין בארוכה בחיבורי תורת יעקב (סימן דמ"ט הערה ל"א דף תתפ"ח), ובחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ו הערה ב) עש"ב, ובחיבורי שם בצלאל (דף רס"ח), ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן י"א) ושם ח"ב (סימן ס"ד), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן כ"ו וסימן ט"ל) ובחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן נ"א דקל"ה ע"ב) ובשאר חיבורי בס"ד].

ביצה (ל"ו ב'): תנן: "כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות, משום מצוה בשבת - חייבין עליו ביום טוב, וכו', ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשר כל אלו ביום טוב אמרו קל וחומר בשבת אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד".

ובתלמוד שם (ל"ז א'): "לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין, גזירה משום מקח וממכר", ופירש רש"י ז"ל: משום מקח וממכר, דדמו למקח וממכר שמוציא מרשותו לרשות הקדש, ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה, ואם תאמר היא לה גזירה לגזירה, כולה חדא גזירה היא". ועיין תוספות.

וראיתי בספר שדי חמד חלק דברי חכמים (סימן פ"א) שהאר"ך מאוד מאוד באיסור מקח וממכר בשבת אם אסור מן התורה או לא, והביא הרבה הרבה דברי האחרונים בזה וכולם עסקו בדברי רש"י ביצה דדף ל"ז הנ"ל ע"ש.

בחיבורי ברכת יעקב (דף כ"ד, ודף ע"ט), ובמה שהוספנו בגליון שם בס"ד.

ולעצם הענין אם איסור משא ומתן ומקח וממכר בשבת הוא מן התורה - עיין מה שהאריך בשדי חמד שם, ובס"ד אוסיף מה שלא הזכיר שם דעיין שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז (ר"ס נ"ז) שדעת **רוב הפוסקים** דאיסור משא ומתן בשבת אינו אלא מדרבנן, וכן כתב הגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל בספרו ברכת יוסף ח"א (דף רמ"ט ד"ה איך) שדעת **רוב ככל הפוסקים** דאיסור מקח וממכר בשבת קודש אינו אלא מדרבנן וע"ש.

ועוד עיין בזה לגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה או"ח (סימן ש"א סמ"ה) ובהגהותיו לשבת (ס"ד ב'), ולגאון האדר"ת ז"ל בספר הר המוריה (דף רט"ו), ושו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סימן י"ב), ושו"ת דברי מלכיאל ח"ב (סימן ט' אות א'), ובספר נפש חיה (סימן ד"ש סמ"ה ד"ה דוקא), ולגאון מהרמ"ך ז"ל בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סימן תקי"ח), ובאריכות לתלמידו הגאון מהרח"ך בשו"ת שמחת כהן ח"ב (או"ח סימן י' וסימן מ"א) עש"ב, ועוד עיין שם (סימן מ' דכ"א סע"א), ובספרו זכרי כהונה (מערכת פ' אות י', ומערכת ש' אות כ"ז), ואכמ"ל.

ובתב עוד בשדי חמד שם: "כמאי דקמן שפיר מצינן למימר דלשון "דאורייתא" שכתב רש"י - לאו דוקא, דמצינו שהפוסקים כותבים לשון זה "דאורייתא" אף בדבר שאינו מדאורייתא, כמו שכתב מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (ר"ס קפ"ד) שמה שכתבו התוספות והסמ"ג והרא"ש דפרישה סמוך לוסת דאורייתא דלאו דוקא מדאורייתא, וכן כתב הרב מחזה אברהם (דף י"א) דמה שכתב רבינו יונה ז"ל ברכות (פרק ג') דביקור חולים דאורייתא אין כוונתו מדאורייתא ממש, אלא רוצה לומר שנרמז בתורה, ועיין מה שכתבתי בספר מכתב לחזקיהו (חלק השיטה דף מ"ג) עכ"ל.

והמעין בדבריו שם יראה דניחא קמיה לומר כן דמה שכתבו הפוסקים והמפרשים "דאורייתא" הכוונה מדרבנן ויש לו סמך במקראות, אבל לעומת זה ראיתי לו שם בשדי חמד חלק דברי חכמים (סימן קכ"ו סד"ה וכן) שכתב: "מצינו בדברי הפוסקים דנקטו בלשונם "מדאורייתא", ורצונם לומר שיש להם סמך מדאורייתא, מכל מקום מן הסתם לא אמרינן כן אלא מדוחק" וצ"ע.

ובעיקר הדבר דלשון "דאורייתא" משתמשים בו הפוסקים ורצונם לומר איסור דרבנן דנסמך בקרא דאורייתא - עיין באריכות